

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

JÄMSTÄLLDHETS
MYNDIGHETEN

Våld i ungas nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Förekomst, riskfaktorer och hälsokonsekvenser

Carolina Jernbro & Åsa Landberg

© Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Jämställdhetsmyndigheten

Stockholm 2024

Författare: Carolina Jernbro & Åsa Landberg

Illustration omslag: Johan Andréasson, Hectornado AB

Layout: Henna Ohranen

ISBN: 978-91-86759-62-9

Rapporten finns att ladda ned på allmannabarnhuset.se

FÖRORD

Att barn och unga utsätts för våld, vare sig det är i parrelationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, är något som går emot de mänskliga rättigheterna där barnkonventionen, som nu är svensk lag, ingår. Barnkonventionen är tydlig; alla barn har rätt till en uppväxt fri från alla former av våld, rätt att utifrån ålder och mognad styra över sina livsval och rätt till ett privatliv. Det finns mycket kvar att göra i Sverige för jämställdheten, för att alla barn och unga ska få växa upp utan en barndom som präglas av våld. Denna rapport är ett samarbete mellan Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Jämställdhetsmyndigheten, som ett steg fram för att fylla kunskapsluckor och lyfta frågor som behöver synliggöras mer i svensk kontext – killars våld mot tjejer, våld i ungas parrelationer samt barn som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

De som har störst risk för att utsättas för våld i en parrelation är flickor, icke-binära, barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och barn som är anhöriga till en förälder med svårigheter eller har en förälder som utsatt dem för våld. Studien visar att nästan en tredjedel av ungdomarna som hade dejtat eller varit i en parrelation, hade varit utsatta för någon form av våld av sin partner.

Barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollerade av familjen i sina livsval och levnadssätt. Av ungdomarna som svarat på enkäten hade nästan en femtedel oskuldskrav. Dessa ungdomar hade oftare krav på vilken partner familjen skulle acceptera, där det vanligaste kravet var att inte ha en homosexuell relation eller att partnern skulle ha samma religion. Ungdomar med oskuldskrav var även utsatta för våld av vuxna i högre utsträckning än övriga ungdomar, men hade också högre acceptans till våld i uppfostringssyfte. Det innebär en ökad risk för att våldet fortsätter i flera generationer.

Det finns fortsatt stora behov av att rikta insatser för att förebygga, upptäcka och ge stöd och skydd till de som utsätts för våld. Att visa på riskfaktorer för våld, ger möjligheten att rikta rätt sorts förebyggande insatser. Insatserna behöver nå unga som riskerar att utsättas för våld, deras föräldrar och andra viktiga vuxna som finns i barnets närhet. Särskilda insatser behöver också riktas till unga som utövar våld. Barnrättskommittén betonar att tidiga, långsiktiga och återkommande förebyggande insatser är det bästa tillvägagångssättet att närma oss ett våldsfritt samhälle. Barn och unga behöver vara delaktiga i hur dessa insatser ska utformas för att det ska ge bästa effekt – de har både frågor och svar om vi tar oss tid att lyssna.

Cecilia Sjölander
Generalsekreterare
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Lena Ag
Generaldirektör
Jämställdhetsmyndigheten

INNEHÅLL

INLEDNING 5

DEL 1 – VÅLD I UNGAS PARRELATIONER 6

Bakgrund.....	6
Hur vanligt är våld i ungas parrelation?.....	8
Digitalt psykiskt våld.....	9
Psykiskt våld (face to face).....	10
Fysiskt våld.....	10
Sexuella övergrepp.....	11
Överlappning av våldsformer.....	12
Överlappning med annan våldsutsatthet.....	14
Bakgrund- och riskfaktorer.....	15
Våld i ungas parrelationer och hälsa.....	16
Slutsatser.....	18

DEL 2 – UNGDOMAR I EN HEDERSKONTEXT 20

Bakgrund.....	20
Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?.....	20
Hedersrelaterat våld och förtryck ett hot mot mänskliga rättigheter.....	21
Tidigare studier om hedersrelaterat våld och förtryck.....	21
Hur många ungdomar lever i en hederskontext?.....	22
Krav på partner och relation för att bli accepterad av familj/släkt bland ungdomar med oskuldskrav.....	25
Förväntade konsekvenser vid en otillåten kärleksrelation.....	26
Utsatthet för våld.....	29
Oskuldskrav och utsatthet för våld av vuxna inklusive föräldrar.....	30
Oskuldskrav och utsatthet för våld av jämnåriga.....	32
Oskuldskrav och multiutsatthet.....	33
Psykisk hälsa och skolprestation.....	34
Attityder till uppfostringsvåld, sex och relationer.....	36
Slutsatser.....	37

SLUTORD 39

REFERENSER 40

BILAGA 1 43

Metodbeskrivning.....	43
Urval, svarsfrekvens och bortfall.....	43
Genomförandet av datainsamlingen.....	43
Enkätfrågor.....	44
Statistiska analyser.....	44
Tillförlitlighet.....	46
Etiska överväganden.....	46
Referenser Bilaga 1.....	47

INLEDNING

Alla barn, oavsett bakgrund, har rätt till en uppväxt fri från förtryck och våld. I FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen), som har inkorporerats i svensk lagstiftning, tydliggörs att alla barn har samma rättigheter och att ingen får diskrimineras (artikel 2). Alla barn ska skyddas mot alla former av våld (artikel 19) inklusive alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp (artikel 34).

FN:s barnrättskommittés definition av våld mot barn innefattar alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försummelse, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, oavsett ålder på förövaren. Barn kan utsättas för våld av vuxna men även av andra barn. Det är också vanligt att olika former av våld mot barn förekommer samtidigt. Kommittén framhåller att både pojkar och flickor riskerar att utsättas för alla former av våld, men att våldet ofta har en könsaspekt (Committee on the Rights of the Child, 2011).

Föreliggande rapport är ett samarbete mellan Jämställdhetsmyndigheten och Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Jämställdhetsmyndigheten har i uppdrag att stödja våldsförebyggande insatser riktade till unga i parrelationer och främja utvecklingen av förebyggande insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck. För att kunna förebygga och stoppa våld mot barn behövs kunskap om hur vanligt våld är och om hur våldet ser ut. Det ger förutsättningar att arbeta vidare med att förebygga och skydda. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har vid flera tillfällen på uppdrag av regeringen genomfört nationella kartläggningar av våld mot barn i Sverige tillsammans med bland annat forskare från Karlstads universitet. Under våren 2022 gjordes den senaste kartläggningen, där 5 820 elever i årskurs nio på 149 slumpmässigt utvalda grundskolor svarade på frågor om utsatthet för våld under hela uppväxten i en anonym webbenkät. Enkäten innehöll frågor om elevernas bakgrund, hälsa, utsatthet för olika former av våld från vuxna och jämnåriga samt hedersrelaterat förtryck. Studien har etikprövats.

Föreliggande rapport bygger på fördjupade analyser av svaren på frågorna om våld i egna parrelationer och hedersrelaterat förtryck. Syftet med rapporten är att beskriva i vilken utsträckning ungdomar upplevt våld i parrelation, i vilken utsträckning ungdomar lever med oskuldsnormer och begränsningar i val av framtida partner samt hur det skiljer sig utifrån kön. Syftet är också att beskriva viktiga riskfaktorer och hur våld och förtryck påverkar hälsa och skolprestation.

Rapporten innehåller två delar där del 1 handlar om våld i ungas parrelationer och del 2 om ungdomar som lever i en hederskontext.

DEL 1

VÅLD I UNGAS PARRELATIONER

BAKGRUND

Våld i ungas parrelationer kan vara fysiskt, psykiskt eller sexuellt. Utsatthet för våld i ungas parrelationer kan ske såväl utanför som på nätet, och våldet på och utanför nätet överlappar varandra (Barter m.fl., 2017; Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2022).

Internationellt har forskning om våld i unga parrelationer rönt stor uppmärksamhet, det finns däremot relativt få svenska studier som handlar om utsatthet och våldsutövning i ungas parrelationer och därmed finns kunskapsluckor (Brottsförebyggande rådet, 2021). Internationell forskning visar att unga i hög utsträckning är utsatta för och utövar våld i egen relation. Jämförelser mellan olika länder vad det gäller förekomst av våld är svåra att göra, delvis beroende på att studierna använder olika frågor och samlar in materialet på olika sätt. STIR-studien (*Safeguarding Teenagers' Intimate Relationships*) har däremot använt samma frågor i fem europeiska länder. Det fanns tydliga skillnader vad gäller förekomst av våld mellan länderna trots att samma frågor användes (Barter m.fl., 2017). Det är därför viktigt med svenska studier på området.

Under åren 2016–2020 genomfördes den första större svenska studie som hade som syfte att undersöka våld i ungas relationer. Den visade att våld i ungas nära relationer är ett vanligt förekommande fenomen. Totalt 60 procent av ungdomar i åldern 15 till 19 år hade erfarenhet av våld i parrelationer. Den vanligaste formen av våld var psykiskt våld på nätet (50 %), följt av psykiskt våld utanför nätet (40 %), sexuellt våld (29 %) och fysiskt våld (17 %). Överlappningar av de olika våldsformerna var vanliga, 13 procent hade utsatts för alla fyra typer (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2022).

När det gäller könsskillnader vad gäller våld i unga parrelationer har vissa internationella studier visat att flickor är mer utsatta för sexuellt våld men inte mer utsatta för andra former. Men när effekten av våldet analyseras visar det sig att flickor drabbas hårdare av våldet än pojkar, studier visar till exempel att de oftare blir rädda, får mer symtom på psykisk ohälsa och oftare blir skadade (Barter, m.fl., 2017). Den första svenska studien visade tydliga könsskillnader, flickor är generellt mer utsatta än pojkar, speciellt vad gäller sexuellt våld (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2022). Studien visade även att det var vanligare att unga som utsatts för mobbning eller upplevt våld i hemmet också utsatts för våld i egen parrelation (Korkmaz, Lagerlöf & Øverlien, 2022).

Stödet från offentliga verksamheter till unga som har blivit utsatta eller utsätter andra för våld i unga parrelationer har brister, där spelar ideella organisationer en avgörande roll genom att erbjuda anonymt stöd (Brottsförebyggande rådet, 2021; Korkmaz & Øverlien, 2023). Att få tala med en utomstående om kärlek och relationer kan potentiellt vara förebyggande, men ideella organisationer finner det svårt att brygga

över till offentlig verksamhet när mer stöd behövs då sådant stöd ofta saknas. Det är vidare viktigt att stöd finns i den akuta situationen, att det är tillgängligt för alla som utsatts för eller utövat våld och det finns stöd som hjälper unga att definiera om det de utsatts (eller utsatt andra) för är våld. Även stödet från jämnåriga kan vara viktigt (Korkmaz & Øverlien, 2023).

Våld i ungas parrelationer skiljer sig från vuxnas på en rad områden, unga går ofta på samma skola som den som utövar våld; de blir ofta utsatta i sin allra första kärleksrelation; de blir ofta utsatta för våld på arenor där vuxna är närvarande, till exempel i skolan och i föräldrahemmet och de påverkas av rådande samhällsnormer om sex (Korkmaz, 2021). I hemmet och skolan finns vuxna med möjlighet att ingripa, och deras reaktioner på våld har stor betydelse för om våldet upphör eller fortsätter. Samtidigt har jämnåriga, på och utanför nätet, en stor påverkan på vad som anses som acceptabelt beteende i relationer.

Skolan är ingen fristad från våld, tvärtom kan våldet utövas där och innebära fortsatt kontakt med förövaren även när relationen avslutats. Indirekt påverkas även skolprestationerna genom att unga undviker att gå till skolan eller har svårt att koncentrera sig på skolarbetet. Trots att unga ser skolan som en viktig arena för att förebygga våld är det få som anförtror sig till skolpersonal (Lagerlöf & Øverlien, 2022).

Det finns stora likheter i det våld som förekommer i ungas respektive vuxnas parrelationer, men det finns också särskilda omständigheter som har betydelse för ungas relationsvåld. Ett exempel är att ungas mer begränsade erfarenheter av tidigare relationer kan påverka hur de identifierar vad som är ett våldsamt beteende i en relation (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2022, Brottsförebyggande rådet, 2021).

Frågorna om våld i ungas parrelationer kom ursprungligen från den europeiska studien STIR; '*Safeguarding Teenagers' Intimate Relationships*' (Barter m.fl., 2017), men har översatts till svenska och använts i tidigare svenska studier (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2022). Frågorna inkluderade digitalt, psykiskt och fysiskt våld. Frågor om sexuellt våld av en partner är hämtade från ett annat instrument som ingår i studien Våld mot barn 2022. Frågorna som har använts är specificerade i tabellerna 1, 2, 3 och 4. Vi har dock inga uppgifter om kön eller ålder på den som utövat våldet.

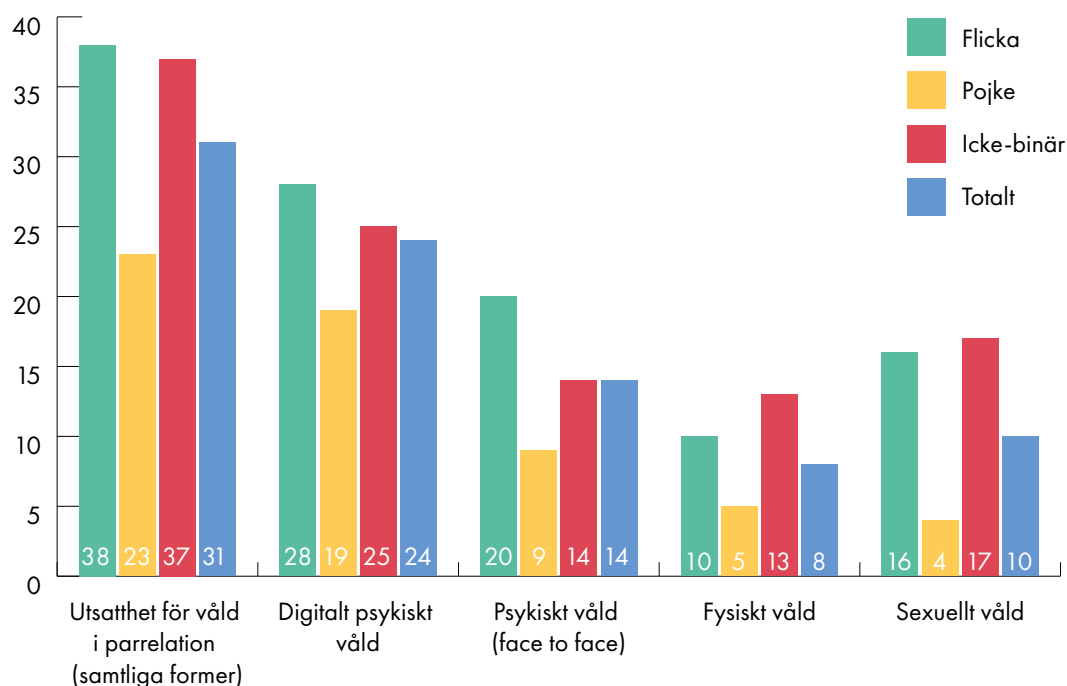
I denna studie definierar vi våld i ungas parrelationer när digitalt våld och/eller psykiskt våld (face to face) skett minst några gånger och/eller fysiskt och/eller sexuellt våld skett vid minst ett tillfälle. Mer information kring studiens metod finns i bilaga 1.

HUR VANLIGT ÄR VÅLD I UNGAS PARRELATION?

I studien våld mot barn 2022 där 5 820 elever i årskurs nio deltog svarade hälften av ungdomarna (50,5 procent, 2 711 ungdomar) att de hade haft en relation/dejtat någon. Dessa ungdomar fick svara på frågor om våld i egen parrelation. Resultaten som presenteras i detta avsnitt om förekomst av våld i parrelation bygger på svar från dessa 2 711 ungdomar (1 311 flickor, 1 311 pojkar och 89 icke-binära). Bland flickorna hade 51 procent haft en relation eller dejtat någon och bland pojkarna hade 49 procent haft en relation/dejtat. Det var en betydligt högre andel bland icke-binära som dejtat eller haft en relation (61 %) i jämförelse med flickor och pojkar.

Utsattheten för olika former av våld i parrelation presenteras i figur 1. Nästan var tredje ungdom (31 %) som dejtat eller haft en relation hade varit utsatta för någon form av våld. Den vanligaste formen av våld, oavsett kön, var digitalt psykiskt våld, följt av psykiskt våld. Var tionde ungdom uppgav att de varit utsatta för sexuellt våld av en partner. Åtta procent av ungdomarna hade varit utsatta för någon form av fysiskt våld vid något tillfälle (figur 1).

Det fanns stora könsskillnader avseende våldsutsatthet i parrelationer. Flickor och icke-binära var utsatta för alla former av våld i större utsträckning än pojkar. De största könsskillnaderna gällde sexuellt våld som var fyra gånger så vanligt bland flickor och icke-binära i jämförelse med pojkar. Det var dubbelt så vanligt att flickor var utsatta för fysiskt våld i jämförelse med pojkar (figur 1).

FIGUR 1. Utsatthet för olika former av våld i parrelation fördelat på kön. Andel (%)

Digitalt psykiskt våld

Det digitala psykiska våldet var den vanligaste formen av våld i ungas parrelationer. Nästan var fjärde ungdom (24 %) som haft en relation eller dejtat någon hade varit utsatt för det. I tabell 1 framgår frågorna vi ställt gällande digitalt psykiskt våld. Det vanligaste var att ha blivit utskälld eller fått elaka meddelandet via mobilen eller sociala medier, följt av att ha blivit kontrollerad eller övervakad av sin partner via mobilen eller sociala medier. Flickor var utsatta för alla former av digitalt psykiskt våld i större utsträckning än pojkar. Även icke-binära var i högre grad utsatta för de flesta former av digitalt psykiskt våld i jämförelse med pojkar.

TABELL 1. Utsatthet för olika former av digitalt våld i parrelation fördelat på kön. Andel (%).

Digitalt psykiskt våld ¹	Flicka	Pojke	Icke-binär	Samtliga (2 711)
Skällt ut dig eller skickat elaka meddelanden på mobiltelefon eller sociala medier	21	11	18	16
Lagt ut elaka meddelanden om dig på sociala medier så att alla kan se	3	2	6	3
Skickat hotfulla meddelanden till dig på mobiltelefon eller sociala medier	8	4	10	6
Använt mobiltelefon, appar eller sociala medier för att försöka kontrollera vem du är vän med eller var du är	16	9	14	13
Hållit konstant uppsikt över vad du har gjort/vem du har träffat, t.ex. genom att skicka meddelanden eller hela tiden vara inne på dina sociala medier	15	10	11	13
Använt mobiltelefon eller sociala medier för att hindra dina vänner att vilja vara med dig, till exempel genom att låtsas vara dig och skicka elaka meddelanden till dina vänner	4	3	2	3

1) När det digitala psykiska våldet skett några gånger eller ofta har det definierats som våld

Psykiskt våld (face to face)

Det psykiska våldet var den näst vanligaste formen av våld i ungas parrelationer. Det var 14 procent av ungdomarna som haft en relation eller dejtat någon som varit utsatta för det. I tabell 2 framgår frågorna vi ställt gällande psykiskt våld. De vanligaste formerna av psykiskt våld i parrelationen var att ha blivit utskälld på ett elakt sätt och/eller att ha blivit kallad för elaka saker. Det var betydligt vanligare att flickor och icke-binära var utsatta för samtliga former av psykiskt våld som skett några gånger eller ofta än pojkar.

TABELL 2. Utsatthet för olika former av psykiskt våld i parrelation fördelat på kön. Andel (%).

Psykiskt våld (face to face) – olika former ¹	Flicka	Pojke	Icke-binär	Samtliga (2 711)
Skällt ut dig på ett elakt sätt	11	6	10	9
Skrikrit eller kallat dig för elaka saker	11	6	8	8
Sagt elaka saker om ditt utseende/din kropp	11	3	9	7
Sagt elaka saker om dina vänner/din familj	11	4	8	8
Hotat med att skada dig fysiskt	5	2	5	3

1) När det psykiska våldet (face to face) skett några gånger eller ofta har det definierats som våld

Fysiskt våld

Åtta procent av ungdomarna hade varit utsatta för någon form av fysiskt våld vid något tillfälle och hälften av dessa hade varit utsatta några gånger eller ofta. Det var fyra procent av ungdomarna som varit utsatta för allvarligt fysiskt våld, så som att ha blivit slagen med knytnäve eller tillhygge, blivit sparkad eller utsatt för stryptag (tabell 3).

TABELL 3. Utsatthet för olika former av fysiskt våld i parrelation fördelat på kön. Andel (%).

Fysiskt våld – olika former	En gång			Några gånger/ofta			Samtliga (2 711)
	Flicka	Pojke	Icke-binär	Flicka	Pojke	Icke-binär	
Puttat dig eller hållit fast dig eller slagit dig med öppen hand	4	2	7	6	2	6	7
Slagit dig med knytnäven, tagit stryptag, gett dig stryk, sparkat dig, eller slagit dig med ett föremål	2	1	3	3	1	3	4

Mer än dubbelt så många flickor än pojkar uppgav att de varit utsatta för upprepat fysiskt våld i en parrelation (6 % vs 3 %). Icke-binära personer hade varit utsatta för upprepat fysiskt våld i störst utsträckning (7 %). Det var en betydligt högre andel flickor och icke-binära som uppgav att de varit utsatta för grovt fysiskt våld (slagen med knytnävar, blivit strypt eller sparkad osv) i jämförelse med pojkar (5 % och 6 % vs 2 %).

Sexuella övergrepp

Tio procent av ungdomarna, 16 procent av flickorna, 17 procent av icke-binära samt fyra procent av pojkarna hade varit utsatta för någon form av sexuellt våld av en partner. Den vanligaste formen av sexuella övergrepp, framför allt för flickor, var att ha blivit tagen på eller kysst mot sin vilja. Flickor var utsatta för alla former av sexuella övergrepp i större utsträckning än pojkarna (tabell 4). Icke-binära har inte inkluderats i denna analys då färre än 10 personer svarat på samtliga delfrågor.

TABELL 4. Utsatthet för olika former av sexuella övergrepp fördelat på kön. Andel (%).

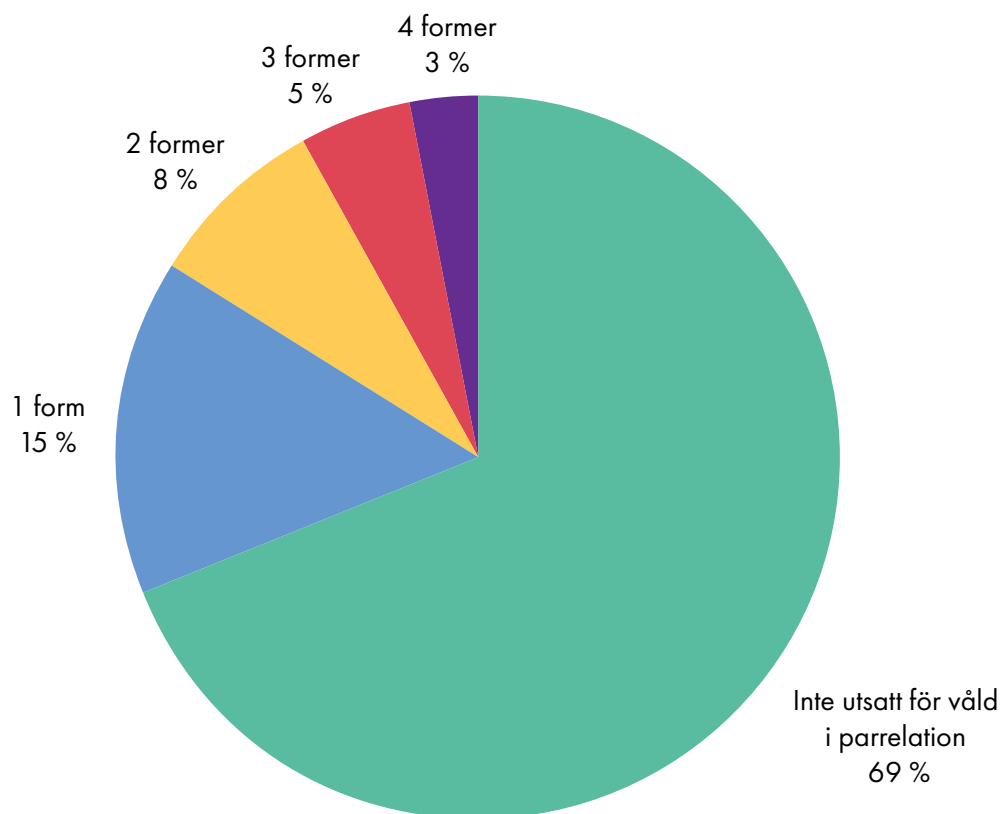
Sexuellt våld – olika former	Enstaka eller många gånger		
	Flicka	Pojke	Samtliga (2 711)
Visat bilder på dig eller andra i sexuella positioner på internet eller via telefoner	5	1	3
Bett dig utföra sexuella tjänster på internet	6	1	4
Tagit på dig eller kysst dig mot din vilja	10	2	6
Tvingat dig att ta på eller kyssa någon annan	3	0,5	2
Tvingat dig att se på när någon annan visar upp sin kropp eller delar av sin kropp	2	0,6	2
Tvingat dig att visa upp din kropp eller delar av din kropp	7	1	4
Tvingat dig att ha vaginalt, analt eller oralt sex	6	0,7	3

”Att även om du inte får ett nej betyder det inte ja heller, speciellt inte om man har precis bråkat innan och man vet att du är arg. Ps var 13 när detta hände och är inte tillsammans med den personen nu och är i ett bra förhållande nu.”

– Kommentar från en flicka

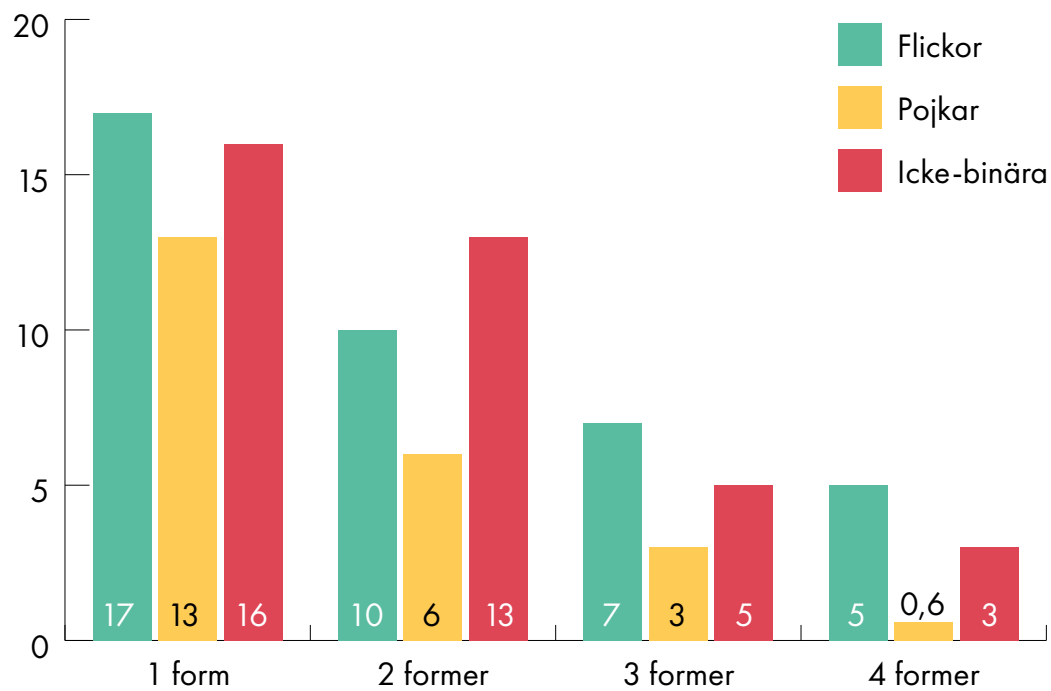
ÖVERLAPPNING AV VÅLDSFORMER

De olika våldsformerna överlappar. Det var totalt 16 procent av de elever som haft en relation som varit utsatta för minst två våldsformer (figur 2).

FIGUR 2. Utsatthet för flera våldsformer i parrelation (bland de elever som haft en relation/dejtat någon). Andel (%).

Flickor och icke-binära ungdomar var mer utsatta för flera former av våld i relationen än pojkar. Tolv procent av flickorna och åtta procent av icke-binära ungdomar hade varit utsatta för minst tre former av våld i relationen till skillnad från knappt fyra procent av pojkarna (figur 3).

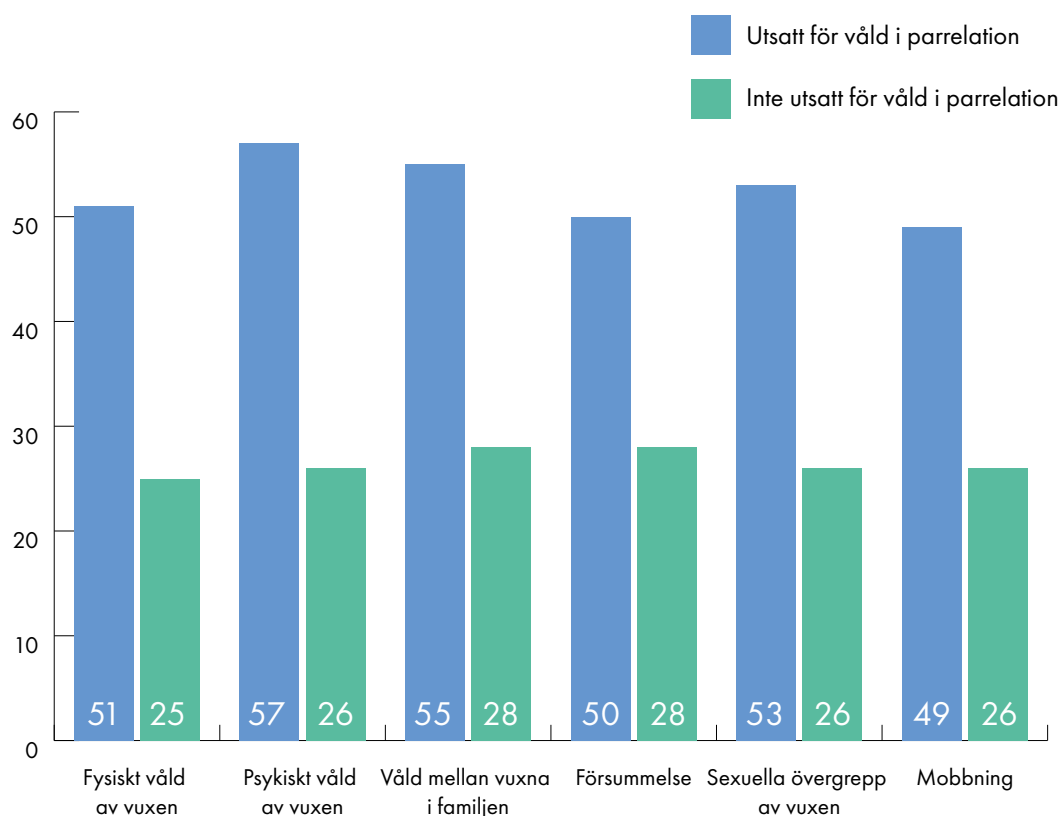

FIGUR 3. Utsatthet för antal våldsformer i parrelation fördelat på kön. Andel (%).

Fysiskt våld överlappade i störst utsträckning med andra former av våld. Bland de ungdomar som rapporterat fysiskt våld av en partner hade 72 procent rapporterat två till tre andra former av våld i sin parrelation, oftast psykiskt våld (digitalt eller face to face).

ÖVERLAPPNING MED ANNAN VÅLDSUTSATTHET

Våld i parrelationen överlappade med alla former av utsatthet för våld av vuxna¹ och utsatthet för mobbning av jämnåriga. De ungdomar som varit utsatta för någon form av våld av vuxen hade i högre grad blivit utsatta för våld i egen parrelation än de som inte varit utsatta för våld av vuxen (56 % vs 20 %). De signifikanta skillnaderna gällde både för pojkar och flickor, men inte för icke-binära ungdomar.

FIGUR 4. Andel ungdomar som rapporterar utsatthet för våld i parrelation bland dem som rapporterat andra former av utsatthet. Andel (%).

Det var dubbelt så vanligt att ha varit utsatt för våld i parrelation bland de ungdomar som varit utsatta för psykiskt eller fysiskt våld av en vuxen, upplevt våld mellan vuxna i familjen eller varit utsatta för sexuella övergrepp av en vuxen i jämförelse med dem som inte varit utsatta. Även de ungdomar som blivit utsatta för försummelse och mobbning rapporterade våld i parrelation i betydligt större utsträckning än de som inte utsatts för det (figur 4).

1. Vårdnadshavare, styvföräldrar, familjehemsföräldrar, släktingar, vän till familjen, förskollärare/lärare, idrottsfritidsledare, okänd vuxen.

BAKGRUND- OCH RISKFAKTORER

Det fanns flera bakgrundsfaktorer som hade samband med våld i parrelation (se tabell 1 i metodbilaga). I dessa analyser har samtliga elever inkluderats, inte enbart de elever som haft en relation. Detta innebär att procentsatsen baseras på samtliga 5 820 elever.

Här nedan presenteras de bakgrundsfaktorer som i störst utsträckning ökar sannolikheten att utsättas för våld i parrelationen².

- Flickor och icke-binära (OR 1,48; $p<0,001$)
- Ungdomar med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (OR 1,80; $p<0,001$)
- Ungdomar som lever med föräldrar med missbruksproblem, psykisk sjukdom, suicid eller kriminalitet (OR 2,09; $p<0,001$)
- Ungdomar som utsatts för våld av sina föräldrar (OR 2,42; $p<0,001$)

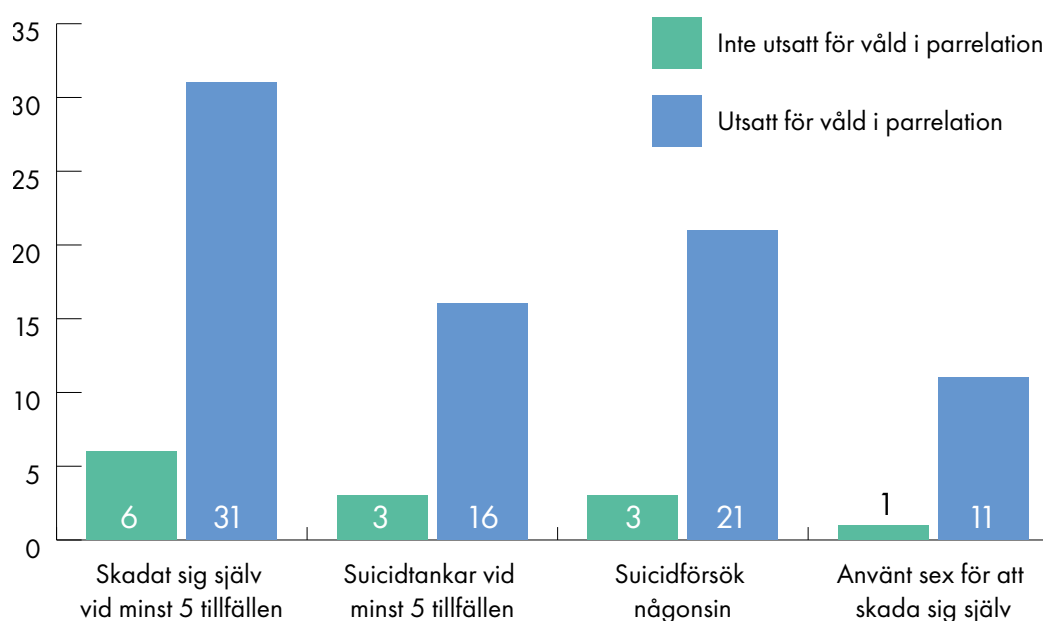
Ungdomar födda i Norden hade en något ökad risk att utsättas för våld i parrelationer i jämförelse med utrikesfödda ungdomar (OR 1,36; $p<0,05$).

2. Resultatet baseras på en multivariat logistisk regressionsmodell (se metodbilaga för beskrivning av analysmetoden och tabell) där oddskvoter (OR) används för att jämföra sannolikheten för en händelse i två olika grupper. Ju högre oddskvot desto högre sannolikhet. P-värdet ger information om variationerna är slumpmässiga eller inte. Ett lågt p-värde (mindre än 0,05) tyder på att resultaten osannolikt är slumpmässiga.

VÅLD I UNGAS PARRELATIONER OCH HÄLSA

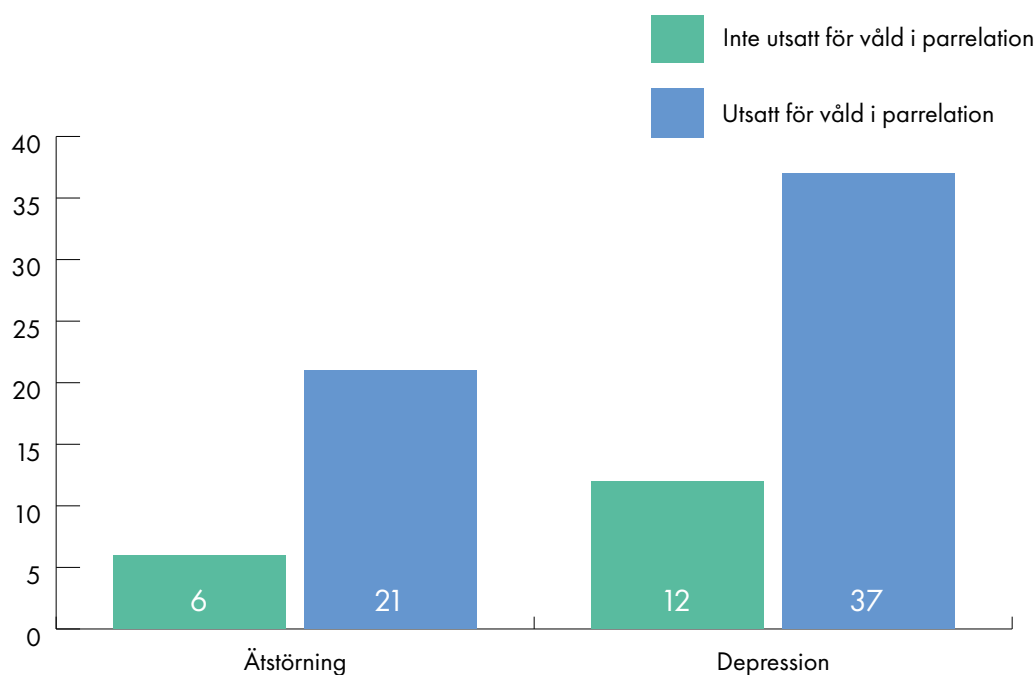
Ungdomar som varit utsatta för våld i parrelation rapporterade självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök i betydligt högre grad än icke-utsatta (figur 5). Nästan var tredje som utsatts för våld i parrelation hade skadat sig själva vid minst fem tillfällen till skillnad från åtta procent bland de ungdomar som inte varit utsatta för våld i sin parrelation. Det var fyra gånger vanligare med suicidtankar vid minst fem tillfällen bland våldsutsatta ungdomar i jämförelse med icke-utsatta. Suicidförsök var mer än fem gånger vanligare bland ungdomar utsatta för våld i parrelation än bland icke-utsatta. Det var mer än tio gånger vanligare att våldsutsatta ungdomar svarade att de hade använt sex för att skada sig själva³.

FIGUR 5. Självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök bland ungdomar utsatta för våld i parrelation i jämförelse med icke-utsatta. Andel (%).

De statistiskt säkerställda skillnaderna mellan våldsutsatta i parrelation och icke-utsatta när det gäller självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök gäller för både pojkar och flickor. Det var dock överlag betydligt fler flickor än pojkar som skadat sig själva, haft suicidtankar och försökt att ta sitt liv både bland våldsutsatta och icke-våldsutsatta. Analyserna för icke-binära har inte varit genomförbara då de var för få personer i denna analys.

3. Frågan i elevenkäten var formulerad *Har du någonsin medvetet skadat dig själv, allvarligt övervägt att ta ditt liv eller försökt att ta ditt liv?* Ett svarsalternativ var; *använt sex för att skada mig själv*.

FIGUR 6. Diagnostiserad eller misstänkt ätstörning och depression bland ungdomar utsatta för våld i parrelation i jämförelse med icke-utsatta. Andel (%).

Det var också en betydligt högre andel våldsutsatta ungdomar som hade en diagnostiserad eller misstänkt ätstörning eller depression i jämförelse med ungdomar som inte varit utsatta för våld i parrelationen. Drygt var femte våldsutsatt ungdom uppgav att de hade en ätstörning till skillnad från sju procent bland icke-utsatta. Mer än var tredje ungdom som varit utsatt för våld i parrelationen hade en diagnostiserad eller misstänkt depression till skillnad från 12 procent bland icke-utsatta (figur 6). Även här var skillnaderna signifikanta för både pojkar och flickor. Viktigt att poängtera att flickor över lag, oavsett erfarenhet av våldsutsatthet, rapporterade ätstörningar och depressioner i betydligt större utsträckning än pojkar. Analyserna för icke-binära har inte varit genomförbara då de var för få även i denna analys.

Förutom att ungdomarna som blivit utsatta för våld i parrelation uppgav psykisk ohälsa i högre grad än icke-utsatta, upplevde de även i större utsträckning att de presterade sämre i skolan än sina klasskamrater än de ungdomar som inte varit utsatta (30 % vs 18 %).

Som presenterats tidigare överlappar våld i ungas parrelationer med utsatthet av andra former av våld i hög utsträckning. Följaktligen har analyser genomförts med de ungdomar som endast rapporterat våld i parrelation men inget annat våld. Av eleverna som rapporterade våld i parrelation var det endast 18 procent som uppgav att det var den enda våldsform de utsatts för. Dessa ungdomar hade i betydligt högre grad självskadebeteende, suicidtankar, suicidförsök, depression och ätstörning än de ungdomar som inte varit utsatt för någon form av våld. Det är dock så att de olika formerna av psykisk ohälsa rapporterades i störst utsträckning hos de ungdomar som var utsatta för flera former av våld.

SLUTSATSER

Den här studien bekräftar på många sätt tidigare studier på området. Våld i ungas parrelationer är vanligt förekommande och överlappar ofta med andra former av våldsutsatthet under barndomen. Studien är unik så till vida att deltagarna är ovanligt unga, och det är allvarligt att en så stor andel av dem redan utsatts för våld i en egen relation vilket visar att det förebyggande arbetet behöver starta tidigt.

Studien är också unik genom att den undersöker sambandet med fler former av våld än vad som är vanligt, fysisk barnmisshandel, psykisk barnmisshandel, att uppleva våld mot föräldrar, omsorgssvikt, sexuella övergrepp och mobbning överlappar alla med våld i unga parrelationer.

Nästan var tredje ungdom hade utsatts för våld i egen parrelation redan vid 15 års ålder. Var tionde hade utsatts för sexuellt våld och åtta procent för fysiskt våld. Det är en betydligt lägre andel än i den tidigare svenska studie som genomförts (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2022), vilket antagligen kan förklaras med att deltagarna i den här studien var yngre.

Flickor och icke-binära var utsatta för alla former av våld i större utsträckning än pojkar. De största könsskillnaderna gällde sexuellt våld som var fyra gånger så vanligt bland flickor och icke-binära i jämförelse med pojkar. Det var dubbelt så vanligt att flickor var utsatta för fysiskt våld i jämförelse med pojkar. Det digitala psykiska våldet var den vanligaste formen av våld i ungas parrelationer. De olika våldsformerna överlappade. Det var totalt 16 procent av de elever som haft en relation som varit utsatta för minst två våldsformer.

Effekterna på den psykiska hälsan var påtagliga. Unga som utsatts för våld i egen parrelation rapporterade självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök i betydligt högre grad än icke-utsatta, de hade oftare ätstörningar och depression. Detta visar hur viktigt det är med stöd och behandling för målgruppen.

Sambandet mellan att vara utsatt för våld i egen parrelation och att uppge att man skadat sig med sex sticker ut. Det var mer än tio gånger vanligare att unga som utsatts för våld i egen parrelation uppgav att de skadat sig med sex. Tidigare forskning visar ett samband mellan att uppge att man skadat sig med sex och tidigare utsatthet för våld och övergrepp. Det kan både handla om att man skuldbelägger sig själv för det som är ett sexuellt övergrepp eller om att en följd av övergreppen är att man söker upp situationer där man utsätts på nytt. Oavsett vilket så ligger inte skulden på den som utsätts (Svedin, Landberg & Jonsson, 2021).

Det fanns en rad riskfaktorer för att utsättas för våld i egen parrelation; att vara flicka eller icke-binär, att ha en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, att leva med föräldrar med missbruksproblem, psykisk sjukdom, suicid eller kriminalitet samt att ha utsatts för våld av sina föräldrar. Överlappningen med andra våldsformer, att problem hos

föräldrarna och utsatthet för våld av föräldrarna är så tydliga riskfaktorer talar för att det förebyggande arbetet behöver integreras med annat våldsförebyggande arbete.

Barn och unga har rätt till information om våld i relationer. Vad är våld? Var går gränsen för vad som är acceptabelt? De behöver också vuxna som uppmärksammar våld genom att ställa frågor och se varningssignaler. Här har skolan och föräldrarna en viktig roll.

Enligt Barnkonventionens artikel 39 har barn som utsatts för våld i egen parrelation på samma sätt som andra barn som utsatts för våld rätt till rehabilitering och social återanpassning, vilket innebär att stödinsatser behöver skalas upp. Det behövs lättillgänglig information om vart de som utsatts och de som utsätter kan vända sig och möjlighet till anonymt stöd. Stödet behöver även anpassas till den specifika situationen, beroende på vilket stöd som efterfrågas och om vilken karaktär våldet har.

"Har inte mått så bra under min uppväxt och har inte vetat hur jag ska hantera det. Bara redan vid 11 års ålder så var det människor som bad mig göra vissa saker. Sen när jag precis fyllt 12 så skulle jag träffa en vän som jag gjort flera gånger innan. Men denna dagen skulle inte sluta som dem andra, han blev sur och tvingade mig att ha sex med honom. Förlorade mig själv helt när detta hände. Hade ingen att prata med om detta. Höll allt för mig själv för jag var rädd. Har än idag svårt för att skaffa kille."

– Kommentar från en elev

DEL 2

UNGDOMAR I EN HEDERSKONTEXT

I detta avsnitt presenteras förekomsten av ungdomar som lever med hedersnormer och dess koppling till våldsutsatthet och hälsokonsekvenser.

BAKGRUND

Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett samlingsbegrepp för användandet av kontroll, hot, isolering, förskjutning och våld i syfte att tvinga en familjemedlem till lydnad för att upprätthålla en familjs eller släkts heder eller anseende – utifrån vad som definieras som heder eller anseende i familjens eller släktens kontext (Jämställdhetsmyndigheten, 2021). Kontroll av flickors och kvinnors sexualitet är central i denna kontext som präglas av en stark oskuldsnorm. Förtrycket och våldet är kollektivt utövat vilket innebär att det finns flera förövare, både kvinnor och män, som planerar, beslutar, sanktionerar och utövar förtrycket och våldet. Ibland kan en och samma person vara både utsatt och förövare.

Hedersrelaterat våld och förtryck har många uttryck och kan handla om kontroll av kvinnor och flickor genom begränsningar i vardagen i fråga om klädsel, umgänge och rörelsefrihet till styrning av val gällande utbildning, jobb, äktenskap och skilsmässa. Det kan också handla om olika former av våld och i värsta fall mord (Regeringen, 2016).

Könsstypning, som innebär att delar av flickors yttre könsorgan skärs bort eller skadas, är ett utmärkande uttryck för hedersrelaterat våld. Socialstyrelsen (2023) uppskattar att 68 000 kvinnor i Sverige är könsstypade och att 13 000 - 23 000 flickor riskerar att utsättas för könsstypning. Könsstypning är förenat med kort- och långsiktiga hälsorisker. Vanliga långsiktiga hälsoproblem är smärtsamma menstruationer, smärtsam urinering, urinvägsinfektioner, smärta vid samlag, ökad risk för förlossningskomplikationer och att barnet dör i samband med förlossning samt psykiska problem, såsom depression, ångest och posttraumatisk stress (WHO 2023). Alla typer av könsstypning av flickor och kvinnor är förbjudet enligt lag i Sverige och det är också olagligt att genomföra ingreppet utomlands om flickan eller kvinnan har en anknytning till Sverige. Icke-medicinsk omskärelse av pojkar, som innebär att förhuden kirurgiskt avlägsnas från penis trots att medicinsk indikation inte föreligger, räknas inte in som hedersrelaterat våld och är lagligt i Sverige. Både Svenska Barnläkarföreningens utskott för etik och barnets rättigheter och Svenska Läkaresällskapets delegation för medicinsk etik framhåller dock att det inte är medicinskt-etiskt försvarbart att utföra icke-medicinskt indikerad kirurgi på friska barn och att det på sikt bör avskaffas i enlighet med Barnkonventionen (Rikshandboken för barnhälsovården, 2023).

Hedersrelaterat våld och förtryck drabbar främst flickor och kvinnor, men pojkar och män drabbas också. Pojkar och män indoktrineras i hedersnormerna och kan tvingas bevaka och kontrollera sina systrar. Unga män kan också bli offer för tvångsgiftermål. Hbtqi-personer utsätts ofta för kontroll, påtryckningar och våld då deras sexualitet och könsidentitet kan anses som ett hot mot familjens heder (Regeringen 2016).

Hedersrelaterat våld och förtryck ett hot mot mänskliga rättigheter

Alla människor har rätt att bestämma över sin kropp och ha kontroll över sina egna liv. Hedersrelaterat våld och förtryck strider mot mänskliga rättigheter och de konventioner och deklarationer vi har förbundit oss till som FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Kvinnokonventionen (FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor), Barnkonventionen (FN:s konvention om barnets rättigheter), FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor och Istanbulkonventionen (Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet). I FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 uttrycks att alla människor är födda fria och har samma värde och rättigheter samt att alla har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet. Det framkommer också att vuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De äger lika rättigheter vid giftermål, under äktenskapet och vid äktenskapets upplösning (Förenta Nationerna, 2008).

I Barnkonventionens artikel 24 lyfts barns rätt till hälsa och att konventionsstaterna ska vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. Både Kvinnokonventionen och Barnkonventionen innehåller juridiskt bindande åtaganden som relaterar både generellt och specifikt till avskaffandet av skadliga sedvänjor. Därmed har FN:s barnrättskommitté tillsammans med FN:s kvinnokommitté gett ut en allmän kommentar som handlar om avskaffande av skadliga sedvänjor såsom kvinnlig könsstympning, barnäktenskap, tvångsäktenskap, polygami och hedersrelaterat våld (Committee on the Elimination of Discrimination against Women & Committee on the Rights of the Child, 2019).

Tidigare studier om hedersrelaterat våld och förtryck

Forskning kring området hedersrelaterat våld och förtryck har varit bristfällig. De senaste decennierna har det dock genomförts flertalet studier om förekomst av hedersrelaterat våld och förtryck som visar omfattningen i Sverige. Studiernas resultat varierar då olika studiepopulationer ingår i studierna och olika enkätfrågor har använts. I de flesta studier definieras hedersförtryck som begränsningar i val av livspartner och oskuldsnorm.

I Socialstyrelsens (2007) kartläggning undersöktes gymnasieelevers frihet att bestämma över sina egna liv. Av de drygt 5 200 elever som deltog svarade cirka fem procent av flickorna och tre procent av pojkarna att de var oroliga över att inte själva kunna bestämma över vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden. I rapporten Gift mot sin vilja som bygger på en ungdomsenkät riktad till 6 000 unga mellan 16 och 25 år framkom att nästan sju procent av de unga kvinnorna och fyra procent av männen hade begränsningar i förhållande till äktenskap och/eller att familjen ställer upp villkor för val av partner (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2009). I en annan enkätstudie genomförd i Stockholms stad som inkluderade 2 300

elever i årskurs nio (Schlytter m.fl., 2009) uppgav 23 procent av flickorna att de förväntades vara oskuld innan äktenskapet samt att inte ingå någon relation innan äktenskapet. Av samtliga uppgav 16 procent av flickorna och sju procent av pojkarna att de begränsades i sitt val av framtida partner.

I en annan omfattande studie som inkluderade drygt 6 000 ungdomar i årskurs nio i Stockholm, Göteborg och Malmö stad uppgav 7 - 9 procent av ungdomarna att de levde med hedersnormer relaterade till våld och 10 - 20 procent uppgav att de levde med oskuldskrav (Baianstovu m.fl., 2019). Tjejers rätt i Samhället (TRIS) genomförde en studie i Uppsala där över 1 000 ungdomar i årskurs nio besvarat en enkät om hedersrelaterat våld och förtryck. I studien framkom att 20 procent av flickorna och tio procent av pojkarna förväntades vänta med sex tills de gifter sig. Dessutom uppgav nio procent av flickorna och åtta procent av pojkarna oro över att inte få bestämma sin framtida partner (Ghadimi & Gunnarsson, 2019). TRIS har också nyligen genomfört studien Ung i Botkyrka där förekomsten av oskuldskrav och/eller oro över att inte få bestämma sin framtida partner var betydligt högre än den tidigare studien; 44 procent för flickor, 21 procent för pojkar och 44 procent för ungdomar med annan könsidentitet (Ghadimi & Sayfoor, 2023).

I den tidigare nationella kartläggningen av våld mot barn som genomfördes 2016, inkluderande 4 741 elever i årskurs nio och årskurs två på gymnasiet, svarade 2,5 procent att de inte själva fick välja vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med som vuxen (Jernbro & Landberg, 2018). Det var något fler flickor som uppgav det i jämförelse med pojkar, men skillnaden var inte statistiskt signifikant. Förekomsten i denna studie var lägre än i de andra studierna, vilket kan bero på att det var ett stort bortfall av skolor med stort antal elever, det vill säga skolor i storstadsområden.

Hur många ungdomar lever i en hederskontext?

För att uppskatta hur många elever som lever i en hederskontext i föreliggande studie har följande tre frågor från studien "Våld mot barn 2022" använts:

- ☐ Det finns förväntningar i min familj eller släkt att jag ska vänta med sex tills jag gifter mig
- ☐ Jag får själv välja vem jag ska gifta mig med/leva tillsammans med som vuxen
- ☐ Det finns förväntningar i min familj eller släkt att jag ska vara könsstympad/omskuren

Svarsalternativen på de ovanstående frågorna var: *stämmer mycket bra*, *stämmer ganska bra*, *stämmer ganska dåligt* och *stämmer mycket dåligt*. De första två svarsalternativen har kodats som "ja" och de två senare som "nej". Det ingick också en fråga om eleven blivit könsstympad (inklusive klippt eller prickad) eller omskuren.

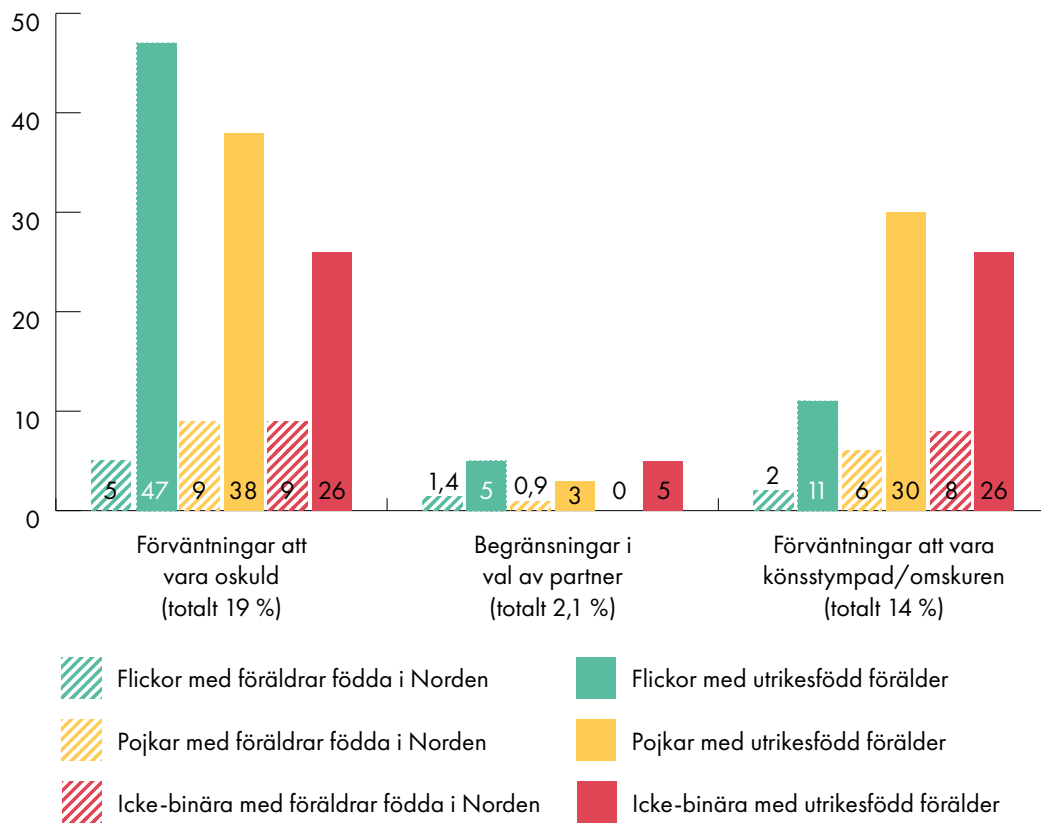
Frågorna har tidigare använts i TRIS-studien Ung 018 (Ghadimi & Gunnarsson, 2019) och delvis i Socialstyrelsens studie Frihet och ansvar (2007). Frågorna rörande krav på partner vid en relation och förväntade konsekvenser vid otillåten kärleksrelation kommer också från studien Ung 018. I samråd med experter från Länsstyrelsen Östergötland (Nationellt Centrum mot Hedersrelaterat våld och förtryck) och Jämställdhetsmyndigheten har frågorna och svarsalternativen reviderats och utökats. En ny fråga om eleven blivit könsstympad eller omskuren lades till.

Bland eleverna som deltog i studien upplevde 19 procent av ungdomarna förväntningar från familjen eller släkten att vänta med sex tills de gift sig. Detta benämns fortsättningsvis som "oskuldskrav". Överlag fanns det inga könsskillnader när det gällde oskuldskrav, men när hänsyn också tas till föräldrarnas födelseland blir könsskillnaderna tydliga. Oskuldskrav var betydligt vanligare bland ungdomar med utrikesfödda föräldrar, framför allt flickor. Närmare hälften av flickorna med minst en utrikesfödd förälder upplevde oskuldskrav jämfört med fem procent bland flickor med föräldrar födda i Norden. Av pojkar med utrikesfödda föräldrar upplevde mer än var tredje oskuldskrav jämfört med nio procent av pojkar med föräldrar födda i Norden. Det var dock överraskande att nästan var tionde pojke med föräldrar födda i Norden upplevde oskuldskrav. Vad det beror på vet vi inte. Bland icke-binära ungdomar med utrikesfödd förälder upplevde var fjärde oskuldskrav jämfört med nio procent bland icke-binära med föräldrar födda i Norden (figur 7).

Bland samtliga ungdomar var det totalt 2,1 procent som inte själva fick välja sin framtida partner och det var vanligare bland flickor än bland pojkar (2,7 % vs 1,6 %). Det var vanligast bland ungdomar med minst en utrikesfödd förälder, särskilt bland flickor (figur 7). Det var fem procent av icke-binära elever med utrikesfödda föräldrar som hade begränsningar i val av partner. Det motsvarar dock endast tre personer, vilket innebär att jämförelsen med flickor och pojkar inte är möjlig.

Var tionde ungdom, 14 procent pojkar, 6 procent flickor och 15 procent icke-binära, upplevde förväntningar från familjen eller släkten att vara könsstympad eller omskuren. Det var vanligast bland pojkar med utrikesfödd förälder där nästan var tredje pojke förväntades vara omskuren (figur 7). Mer än var tionde flicka med minst en utrikesfödd förälder kände förväntningar från familjen eller släkten att vara könsstympad. Det var totalt 1,8 procent av eleverna som uppgav att de blivit könsstympade eller omskurna. Det handlade främst om omskärelse av pojkar (4 % av pojkarna). Det var fyra flickor (0,1 procent av flickorna) som rapporterade att de blivit könsstympade. Det var sex icke-binära elever som uppgav att de blivit omskurna eller könsstympade.

Begränsningar i val av framtida partner överlappade med förväntningar att vänta med sex och att vara könsstympad/omskuren. Bland elever med begränsningar i val av partner kände 46 procent förväntningar att vänta med sex tills de gifte sig och 12 procent kände förväntningar att vara könsstympad eller omskuren.

FIGUR 7. Andel elever med oskuldskrav, som inte själva får välja sin framtida partner, eller har förväntningar att vara könsstympad eller omskuren, uppdelat på kön och födelseland. Andel (%).

Vi har i fortsatta sambandsanalyser valt att fokusera på det som vi benämner som oskuldskrav. Det ska tydliggöras att vi inte helt säkert vet att de ungdomar som av familj och släkt förväntas att vänta med sex tills de gifter sig, lever i en hederskontext.

KRAV PÅ PARTNER OCH RELATION FÖR ATT BLI ACCEPTERAD AV FAMILJ/SLÄKT BLAND UNGDOMAR MED OSKULDSKRAV

Enkäten innehöll följande fråga som eleverna fick besvara: *Om du skulle vara ihop med eller dejta en person, skulle den personen behöva uppfylla något av följande krav för att bli accepterad av din familj eller släkt?* Ungdomarna fick välja mellan flera olika svarsalternativ och det var möjligt att välja fler än ett (om eleven inte svarat: *Det finns inte något sådant krav*):

- ☐ Det får inte vara en homosexuell relation
- ☐ Måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som min familj
- ☐ Måste ha samma religion som min familj
- ☐ Det finns inte något sådant krav
- ☐ Jag får inte vara ihop med/dejta någon
- ☐ Jag vet inte

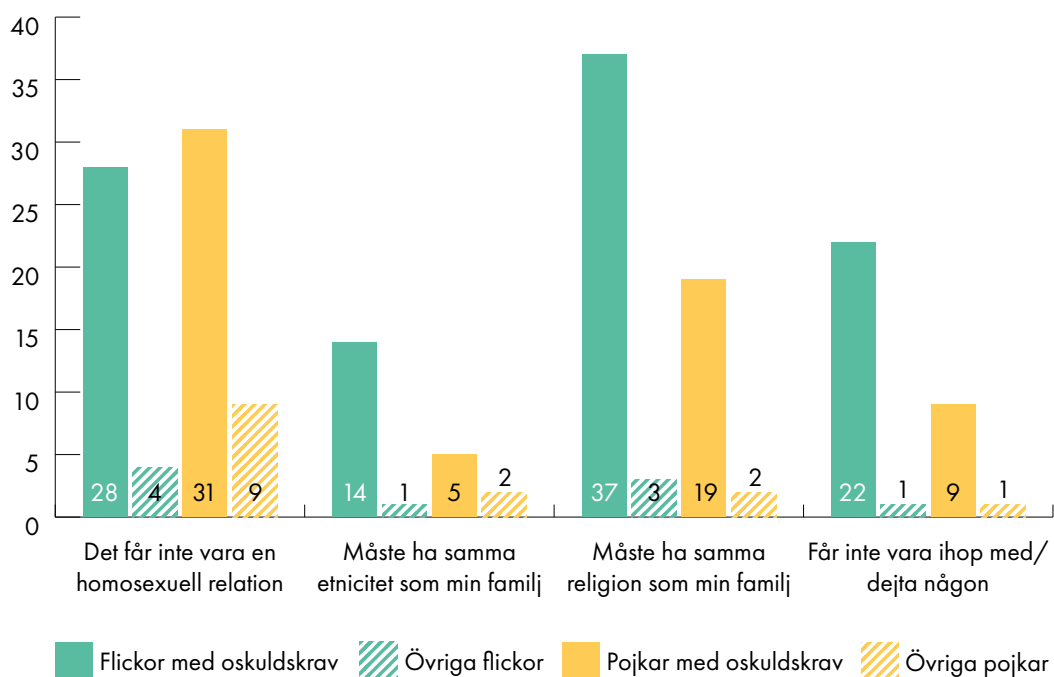
Då icke-binära ungdomar med oskuldskrav var relativt få är de inte inkluderade i dessa analyser.

Ungdomar med oskuldskrav, särskilt flickor, hade mer krav på en eventuell partner och relation än övriga ungdomar. Bland ungdomar med oskuldskrav uppgav 28 procent att det inte fanns några krav på partner eller relation till skillnad från 78 procent bland ungdomar utan oskuldskrav. Det vanligaste var krav på att inte ha en homosexuell relation eller att en partner skulle ha samma religion (figur 8).

En betydligt högre andel ungdomar med oskuldskrav fick inte ha en homosexuell relation i jämförelse med ungdomar utan oskuldskrav (30 % vs 7 %). Var tionde med oskuldskrav hade krav på att en eventuell partner skulle ha samma etnicitet till skillnad från två procent bland övriga ungdomar. Detta var särskilt vanligt bland flickor med oskuldskrav (figur 8).

Bland ungdomar med oskuldskrav uppgav 28 procent att det fanns krav på att en partner ska ha samma religion till skillnad från två procent bland övriga. Detta krav var vanligast bland flickor med oskuldskrav.

Det var dessutom betydligt vanligare att ungdomar med oskuldskrav inte fick ha en relation med någon än bland övriga (16 % vs 1 %). Detta var särskilt vanligt bland flickor där mer än var femte uppgav att de inte får ha en relation (figur 8).

FIGUR 8. Olika krav på partner och relation för att bli accepterad av familj/släkt bland ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

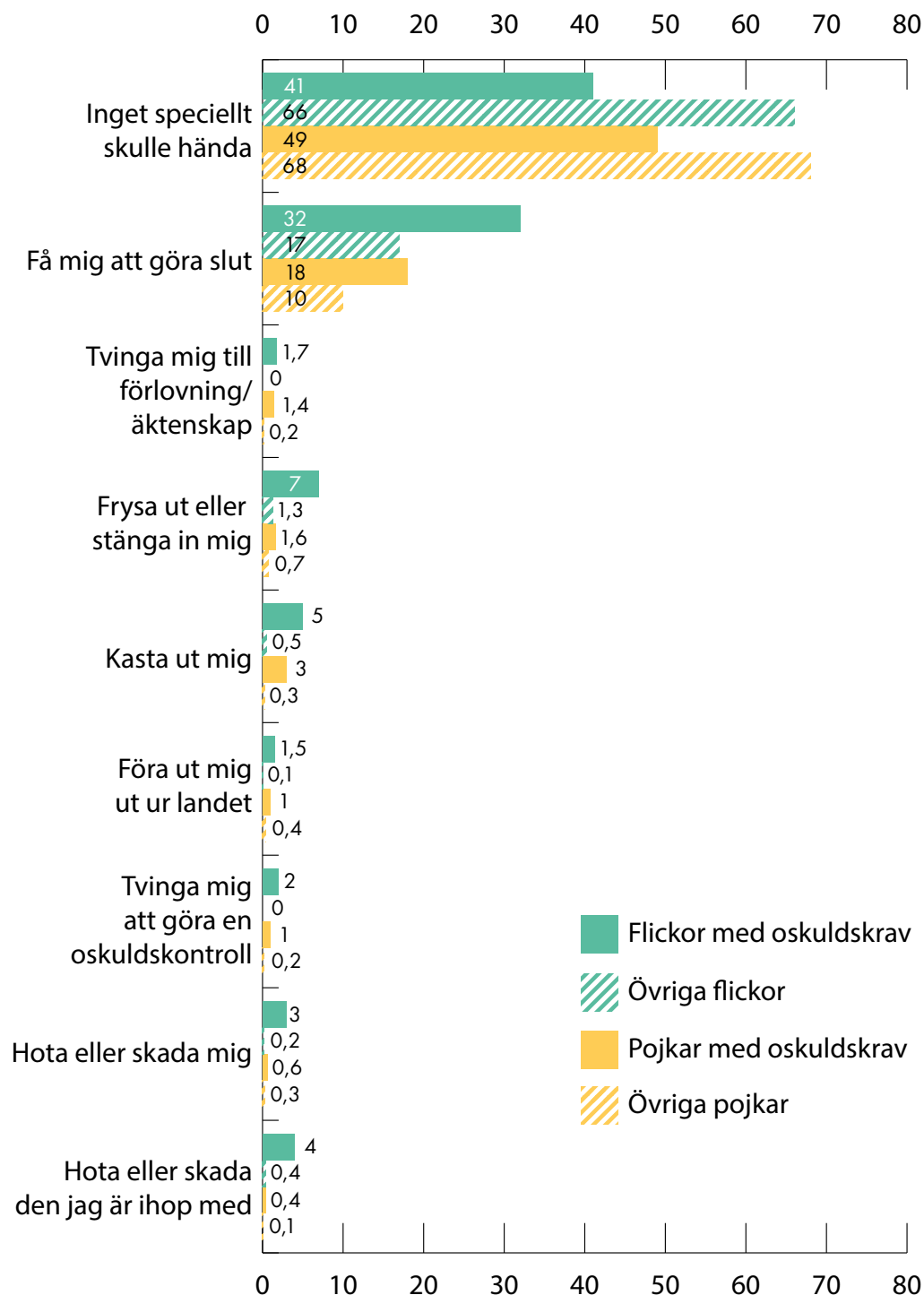
FÖRVÄNTADE KONSEKVENSER VID EN OTILLÅTEN KÄRLEKSRELATION

I enkäten ingick följande fråga: *Om du skulle vara ihop med/dejta någon som din familj eller släkt inte accepterar, vad tror du skulle hända?* Ungdomarna har fått välja mellan flera olika svarsalternativ där det även varit möjligt att välja fler än ett om eleven inte svarat att inget speciellt skulle hända. Följande svarsalternativ kunde väljas:

- ☐ Inget speciellt skulle hända
- ☐ De skulle försöka få mig att göra slut med personen
- ☐ De skulle tvinga mig att förlova mig eller gifta mig
- ☐ De skulle frysa ut mig och/eller stänga in mig
- ☐ De skulle kasta ut mig
- ☐ De skulle föra mig ut ur landet
- ☐ De skulle tvinga mig att göra en så kallad oskuldskontroll
- ☐ De skulle hota eller skada mig
- ☐ De skulle hota eller skada den jag var ihop med/dejtade.

Då icke-binära elever med oskuldskrav var få har de inte inkluderats i dessa analyser.

Det var vanligare att ungdomar utan oskuldskrav uppgav att inget speciellt skulle hända om de skulle var ihop med/dejta en person som familjen inte accepterade (63 % jämfört med 45 % bland ungdomar med oskuldskrav). Fler pojkar än flickor (49 % vs 41 %) med oskuldskrav uppgav att inget speciellt skulle hända (figur 9).

FIGUR 9. Förväntade konsekvenser om familj/släkt inte accepterar en eventuell kärleksrelation bland ungdomar med oskuldskrav jämfört med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

Samtliga konsekvenser i figur 9 uppgavs i högre grad bland ungdomar med oskuldskrav, särskilt bland flickor. Den vanligaste förväntade konsekvensen om ungdomen skulle vara ihop med/dejta en person som inte familjen accepterade var att familjen skulle försöka få dem att göra slut. Bland samtliga ungdomar med oskuldskrav uppgav var fjärde (32 % flickor, 18 % pojkar) att de förväntade sig det till skillnad mot 13 procent bland övriga ungdomar (17 % flickor, 10 % pojkar).

Farhågor om att tvingas till förlovning eller äktenskap var relativt ovanligt. Bland flickor med oskuldskrav rapporterades det av knappt två procent och av drygt en procent bland pojkar med oskuldskrav. Ingen av de övriga flickorna och endast fyra pojkar uppgav att de skulle tvingas att gifta sig eller förlova sig om de skulle ha en kärleksrelation som inte accepterades av familjen eller släkten. Att bli utfrysad eller instängd var en betydligt vanligare förväntad konsekvens bland flickor i oskuldsgruppen (7 %) i jämförelse med övriga, inklusive pojkar med oskuldskrav. Fem procent av flickor och tre procent av pojkar med oskuldskrav förväntade sig att bli utkastade som en konsekvens, vilket var mer än tio gånger vanligare i jämförelse med övriga flickor och pojkar (figur 9).

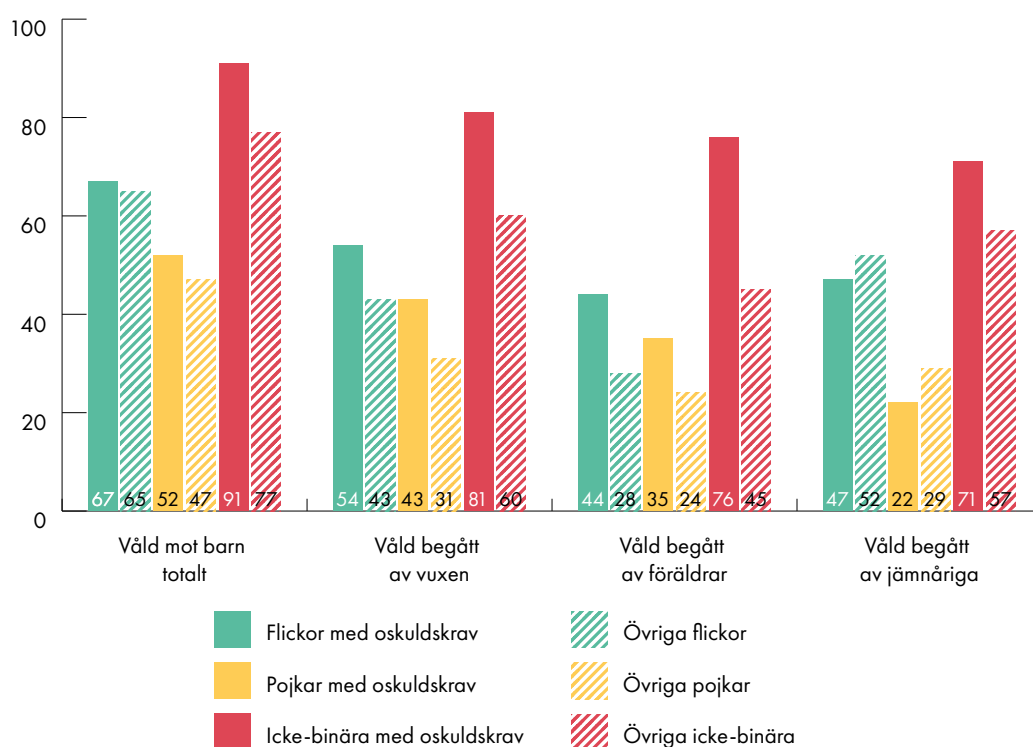
Få förväntade sig att bli utförda ur landet eller bli tvingade till en oskuldskontroll om familjen/släkten inte accepterade en kärleksrelation. Detta var dock vanligast bland flickor med oskuldskrav och mycket ovanligt bland övriga flickor och pojkar. Att bli hotad eller skadad som en förväntad konsekvens var femton gånger vanligare bland flickor i oskuldsgruppen än bland övriga flickor, men också fem gånger vanligare i jämförelse med pojkar med oskuldskrav. Det var fyra procent av flickorna med oskuldskrav som uppgav att personen som hon dejtade eller var ihop med skulle bli hotad eller skadad som en konsekvens. Detta var tio gånger vanligare än bland övriga flickor och bland pojkar med oskuldskrav (figur 9).

UTSATTHET FÖR VÅLD

I studien Våld mot barn 2022 ingick frågeinstrument som mäter sju former av våld: Fysiskt och psykiskt våld begått av vuxna, upplevt våld mellan vuxna i familjen, sexuella övergrepp, försummelse, mobbning och våld i egen parrelation (Jernbro, Landberg & Thulin, 2023).

Ungdomar med oskuldskrav uppgav i högre utsträckning att de utsatts för våld än övriga ungdomar (61 % vs 56 %) när samtliga sju former av våld inkluderas. De hade utsatts för våld av vuxna och framför allt av föräldrar i betydligt högre utsträckning än övriga. Nästan hälften av ungdomarna med oskuldskrav hade utsatts för våld av en vuxen (inkluderar även föräldrar) i jämförelse med 40 procent bland övriga. Det var 40 procent som utsatts av en förälder jämfört med 26 procent bland övriga (figur 10).

Däremot var det en betydligt lägre andel som uppgav att de utsatts för våld av jämnåriga⁴ bland ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga (35 % vs 41 %) och den lägre andelen gällde för både pojkar och flickor. Det var dock procentuellt fler icke-binära med oskuldskrav som rapporterade att de utsatts för våld av jämnåriga än övriga icke-binära ungdomar (figur 11). Skillnaden var dock inte statistiskt säkerställd då det är relativt få i gruppen icke-binära med oskuldskrav.

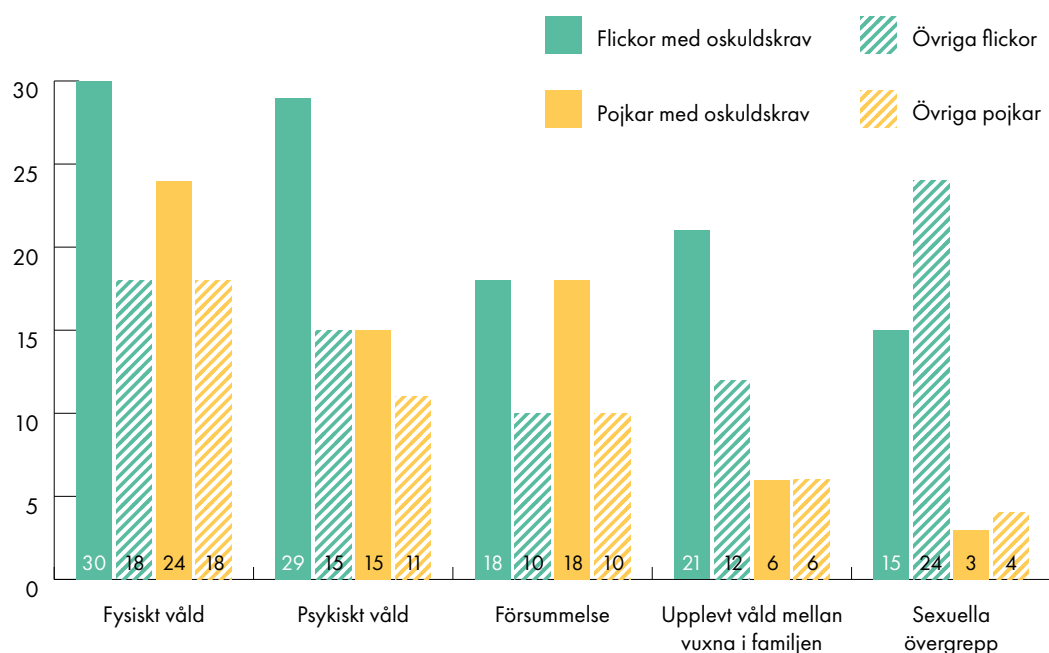

FIGUR 10. Utsatthet för våld totalt, begått av vuxna, föräldrar och jämnåriga bland ungdomar med oskuldskrav jämfört med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

4. Inkluderar mobbning, sexuella övergrepp av okänd och/eller bekant jämnårig, våld i parrelationen.

Oskuldskrav och utsatthet för våld av vuxna inklusive föräldrar

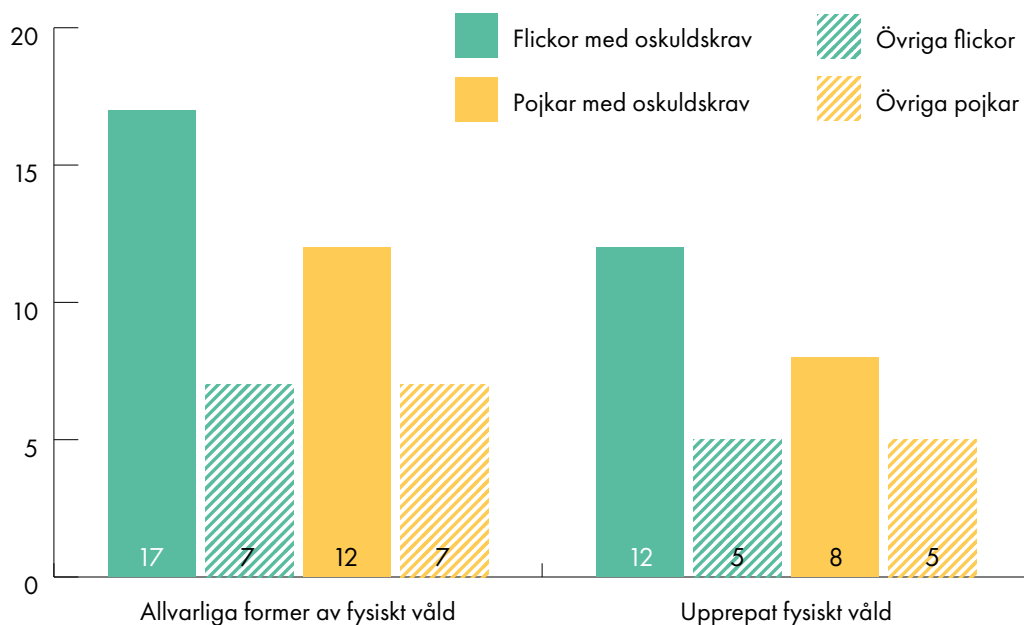
Ungdomar med oskuldskrav var utsatta för alla former av våld av vuxna, förutom sexuella övergrepp, i högre utsträckning än övriga. I de könsfördelade analyserna i figur 11 kan ses att flickor med oskuldskrav rapporterade utsatthet för fysiskt och psykiskt våld, försummelse och upplevt våld mellan vuxna i familjen i högre grad än övriga flickor. Liknande skillnader kan ses för pojkar, med undantaget att pojkar med oskuldskrav rapporterade upplevt våld mellan vuxna i familjen i samma utsträckning som övriga pojkar. Sexuella övergrepp rapporterades av var fjärde flicka som inte hade krav på att vara oskuld, vilket var en betydligt högre andel än bland flickor med oskuldskrav (15 %).

FIGUR 11. Utsatthet för olika former av våld begått av vuxna bland ungdomar med oskuldskrav jämfört med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

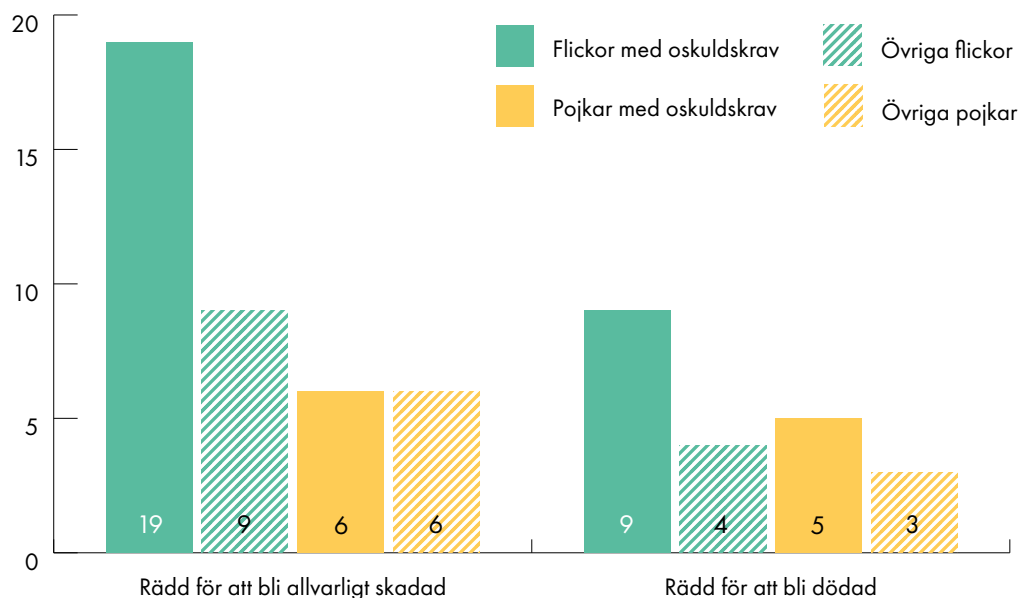
Utsatthet för allvarligt och systematiskt våld

Ungdomar med oskuldskrav var utsatta för allvarligt och upprepat våld från vuxna i större utsträckning. Det var mer än dubbelt så vanligt med utsatthet för allvarliga former av våld, såsom att ha blivit slagen med knytnäve, sparkad, slagen med tillhygge, strypt och/eller skadad med vapen, bland ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga (15 % vs 7 %). Detta var vanligast bland flickor med oskuldskrav (figur 12). Det var dessutom dubbelt så vanligt med upprepat våld bland ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga (10 % vs 5 %). Flickor med oskuldskrav var i störst utsträckning utsatta för upprepat fysiskt våld i jämförelse med övriga. Även om pojkar med oskuldskrav inte var utsatta i lika hög utsträckning som flickor med oskuldskrav var de i jämförelse med övriga pojkar mer utsatta för allvarligt och upprepat våld.

FIGUR 12. Utsatthet för allvarliga former av fysiskt våld och upprepat fysiskt våld bland ungdomar med oskuldskrav jämfört med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

Bland ungdomar med oskuldskrav som blivit utsatta för fysiskt våld uppgav 13 procent att de var rädda att bli allvarligt skadade i samband med våldet i jämförelse med sju procent bland de ungdomar som utsatts för fysiskt våld men som inte hade oskuldskrav. Det var betydligt vanligare att flickor, främst flickor med oskuldskrav, upplevde rädsla för att bli allvarligt skadad än pojkar (med oskuldskrav och övriga). En rädsla för att bli dödad i samband med det fysiska våldet upplevdes av sju procent bland dem med oskuldskrav till skillnad mot knappt fyra procent bland övriga. Det var dock flickor med oskuldskrav som i betydligt högre grad än övriga (flickor utan oskuldskrav och samtliga pojkar) upplevde rädsla för att bli dödad i samband med våldet. Det fanns ingen signifikant skillnad gällande rädsla för att bli dödad mellan pojkar med och utan oskuldskrav (figur 13).

FIGUR 13. Upplevd rädsla vid fysiskt våld bland ungdomar med oskuldskrav jämfört med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

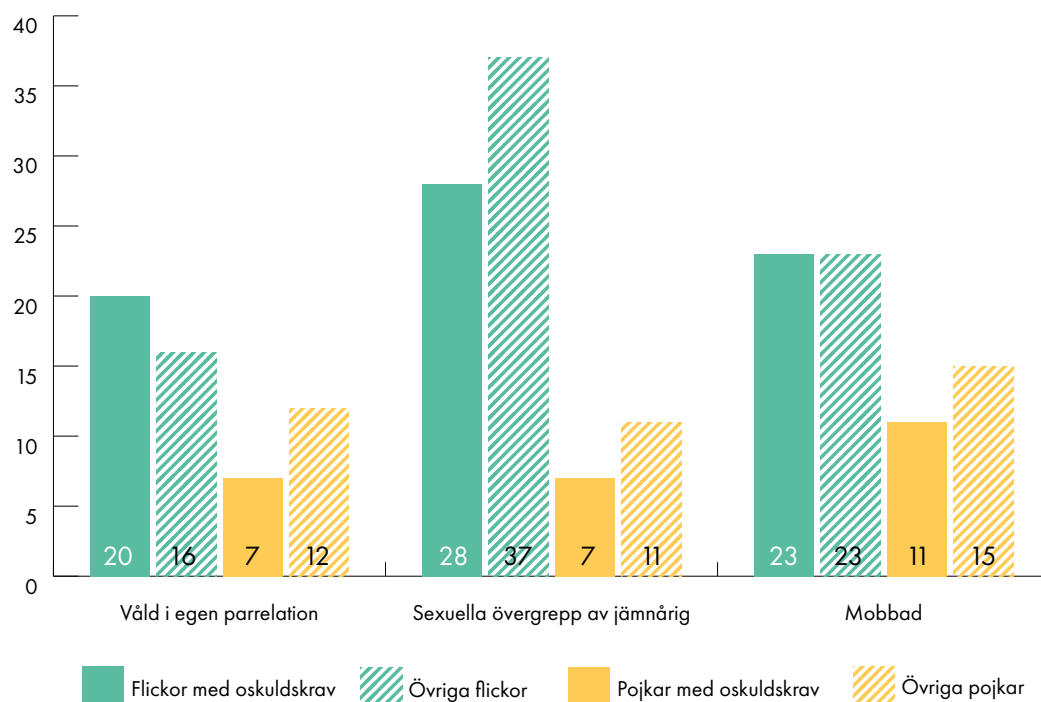
När det gällde att ha upplevt upprepat fysiskt våld mellan vuxna i familjen hade ungdomar med oskuldskrav upplevt det i dubbelt så stor utsträckning jämfört med övriga ungdomar (4 % vs 2 %). Skillnaderna gällde dock bara för flickorna. Flickor med oskuldskrav hade upplevt upprepat fysiskt våld mellan vuxna i familjen i betydligt högre grad än övriga flickor (6 % vs 3 %). Det fanns ingen skillnad mellan pojkar med oskuldskrav och övriga pojkar, en procent i båda grupperna svarade att de upplevt upprepat fysiskt våld mellan vuxna i familjen.

Även allvarligare former av psykiskt våld begått av vuxna; att ha blivit inlåst i garderob/källare eller liknande eller blivit utelåst från hemmet, var betydligt vanligare bland ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga (10 % vs 4 %). Även här var skillnaderna störst för flickorna. Bland flickor med oskuldskrav hade 13 procent blivit inlåsta eller utelåsta till skillnad från fem procent av övriga flickor. Bland pojkar med oskuldskrav hade sju procent blivit inlåsta eller utelåsta i jämförelse med fyra procent bland övriga pojkar.

Oskuldskrav och utsatthet för våld av jämnåriga

Utsatthet för våld av jämnåriga var överlag mindre vanligt bland ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga (35 % vs 41 %) och den lägre andelen gällde för både pojkar och flickor. Andelen som utsatts för våld i egen parrelation var lika för ungdomar med oskuldskrav och andra, 14 procent. När det gäller både sexuella övergrepp av en jämnårig och mobbning var andelen högre bland ungdomar som inte lever med oskuldskrav i jämförelse med ungdomar med oskuldskrav (23 % vs 19 %, respektive 18 % vs 15 %).

Det förekommer dock könsskillnader (figur 14). Flickor med oskuldskrav uppgav i lägre grad att de varit utsatta för sexuella övergrepp av en jämnårig i jämförelse med övriga flickor. Andelen flickor med oskuldskrav som uppgav att de blivit mobbade var samma som övriga flickor. En något högre andel flickor med oskuldskrav uppgav att de varit utsatta för våld i egen parrelation än övriga flickor, men skillnaderna låg precis under vad som betraktas som statistiskt signifikant. När det gällde pojkarna var det en betydligt lägre andel bland dem med oskuldskrav som uppgav att de varit utsatta för våld i den egna parrelationen, sexuella övergrepp av jämnårig eller blivit mobbade i jämförelse med övriga pojkar.

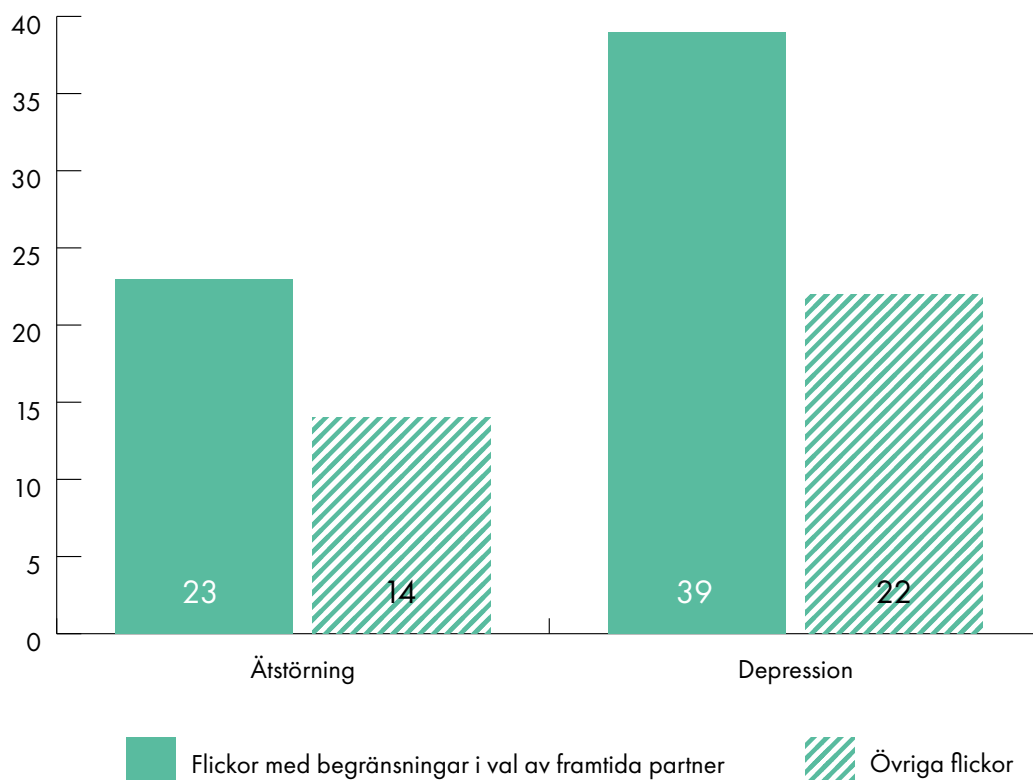
FIGUR 14. Utsatthet för olika former av våld av jämnåriga bland ungdomar med oskuldskrav jämfört med övriga, fördelat på kön. Andel (%).

Oskuldskrav och multiutsatthet

Många ungdomar som är utsatta för våld är utsatta för flera former av våld, så kallad multiutsatthet. I denna studie är multiutsatthet definierat som utsatthet för tre eller fler former av våld. Ungdomar med oskuldskrav var multiutsatta i betydligt högre utsträckning än övriga (20 % vs 15 %), men skillnaderna gällde endast för flickor. Bland flickor med oskuldskrav var 29 procent multiutsatta till skillnad från 20 procent bland övriga flickor. Bland pojkar fanns inga skillnader, nio procent var multiutsatta i båda grupperna.

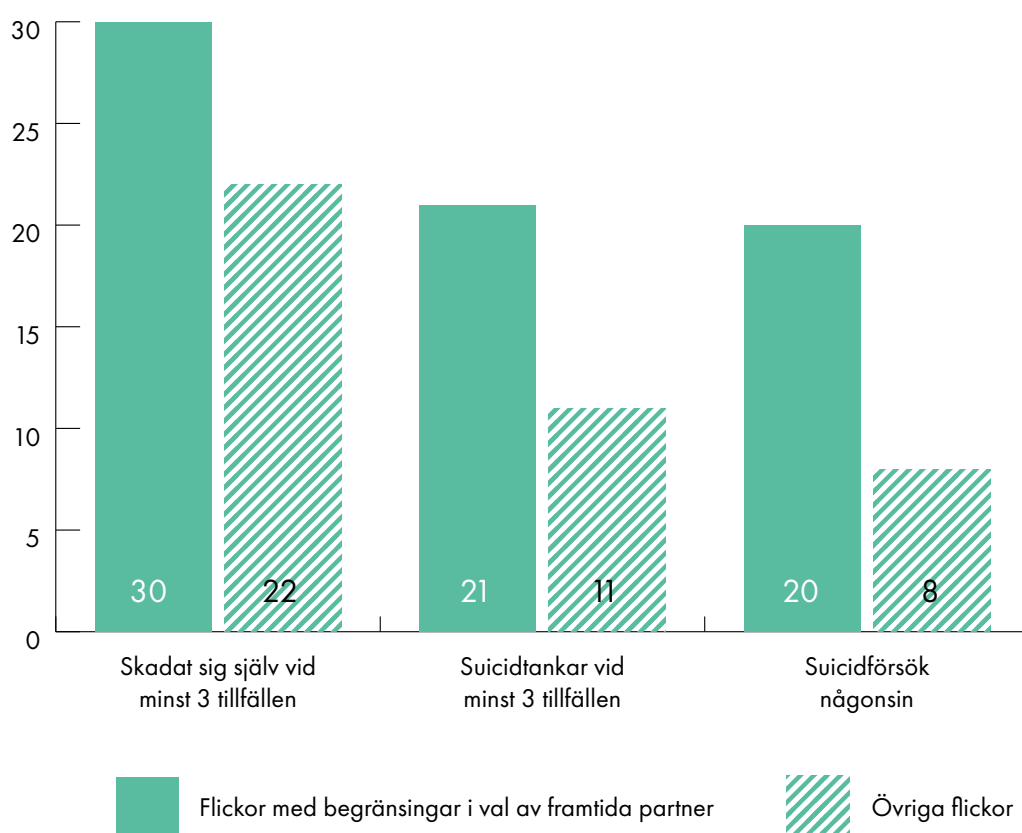
PSYKISK HÄLSA OCH SKOLPRESTATION

Det fanns inga skillnader mellan ungdomar med oskuldskrav och övriga ungdomar när det gällde förekomst av ätstörning, depression, självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök. Det fanns dock starka kopplingar mellan att inte själv få bestämma framtida partner och psykisk ohälsa som ses i figur 15. Då det är färre än tio pojkar med begränsningar i val av partner som rapporterar en ätstörning och/eller depression har endast flickor inkluderats i figuren nedan.

FIGUR 15. Diagnostiserad eller misstänkt ätstörning och depression bland flickor med begränsningar i val av framtida partner i jämförelse med övriga flickor. Andel (%).

Även självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök var vanligare bland flickor med begränsningar i val av framtida partner i jämförelse med övriga flickor (figur 16). Nästan var tredje flicka med begränsningar i val av partner hade skadat sig själv vid minst tre tillfällen (22 personer) i jämförelse med knappt var fjärde bland övriga flickor. Var fjärde flicka med begränsningar i val av partner hade haft suicidtankar vid minst tre tillfällen (14 personer) eller någon gång försökt att ta sitt liv (14 personer) i jämförelse med cirka var tionde bland övriga flickor. På grund av det begränsade antalet pojkar med begränsningar i val av partner som rapporterar självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök har endast flickor inkluderats.

FIGUR 16. Självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök bland flickor med begränsningar i val av framtida partner i jämförelse med övriga flickor. Andel (%).

Flickor med oskuldskrav uppgav i betydligt lägre utsträckning att de presterar lika bra eller bättre än kamraterna i skolan i jämförelse med flickor utan oskuldskrav (64 % vs 72 %). Det omvända gällde för pojkar då pojkar med oskuldskrav i något större utsträckning uppgav att de presterar lika bra eller bättre än kamraterna i skolan i jämförelse med övriga pojkar (75 % vs 72 %).

ATTITYDER TILL UPPFOSTRINGSVÅLD, SEX OCH RELATIONER

I studien Våld mot barn 2022 ingick frågor som mäter elevernas attityder till fysiskt uppfostringsvåld. Frågorna som användes är följande: *Är det okej med en örfil (klappa till på kinden eller örat) om ett barn gör en förälder arg* och *Är det okej att slå ett barn som inte lyder, om föräldrarna förklarar varför de slår/har slagit*. Svartalternativen var: *Ja, det är okej; ibland, ibland inte; Nej, aldrig* och *Vet inte*.

Attityder till fysiskt uppfostringsvåld skiljde sig mellan ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga. Bland ungdomar med oskuldskrav var det en betydligt högre andel som accepterade fysiskt våld i uppfostringssyfte (klappa till på kinden eller örat) under vissa omständigheter än övriga (22 % vs 11 %). Det var 16 procent bland ungdomar med oskuldskrav som uppgav att det i vissa situationer är okej att slå ett barn som inte lyder till skillnad från sex procent bland övriga ungdomar. Generellt sett var det fler pojkar än flickor som accepterade uppfostringsvåld.

I enkäten ingick också påståenden om hur ungdomarna ser på sex och relationer. En fråga tog upp om det var okej att vara kär i någon av samma kön. Bland ungdomar med oskuldskrav var det 36 procent, 48 procent pojkar och 23 procent flickor, som inte tyckte att det var okej till skillnad mot 13 procent bland övriga ungdomar. En annan fråga var om det är viktigt att en tjej respektive kille väntar med sex tills hon/han gifter sig. Det var 49 procent bland ungdomar med oskuldskrav som svarade att det var viktigt att en tjej väntar med sex till äktenskapet i jämförelse med fyra procent bland övriga ungdomar. Lika hög andel upplevde att det var viktigt att en kille väntar med sex till äktenskapet. Det var en högre andel pojkar med oskuldskrav som tyckte att det var viktigt för både pojkar och flickor att vänta med sex till äktenskapet i jämförelse med flickor med oskuldskrav (53 % vs 44 %).

SLUTSATSER

Många barn och unga lever med oskuldskrav. Ungefär var femte ungdom upplevde oskuldskrav och detta stämmer överens med flera andra svenska studier (Schlytter m.fl., 2009; Baianstovu m.fl., 2019). Det var överraskande att det överlag inte var några könsskillnader när det gällde oskuldskrav, vilket andra studier har visat (Ghadimi & Gunnarsson, 2019). Detta kan delvis bero på att pojkar med svenskfödda föräldrar rapporterade oskuldskrav i högre utsträckning än förväntat i föreliggande studie. Varför vet vi inte. Resultaten visar dock att ungdomar med minst en utrikesfödd förälder, framför allt flickor, upplevde oskuldskrav i störst utsträckning. Totalt fyra flickor uppgav att de blivit könsstympade och sex procent av samtliga flickor upplevde förväntningar av familj eller släkt att vara könsstympad. Detta var betydligt vanligare bland flickor med minst en utrikesfödd förälder där drygt en av tio upplevde förväntan att vara könsstympad från familj eller släkt. Omskärrelse bland pojkar var relativt vanligt. Det var fyra procent av samtliga pojkar som blivit omskurna och var tredje pojke med utrikesfödd förälder upplevde en förväntan att vara omskuren från familj och släkt. Omskärrelse av pojkar utan medicinska skäl räknas inte som hedersrelaterat våld, men är ett oåterkalleligt ingrepp som kan innebära risker för barnets hälsa även om det är ovanligt (Edler m.fl., 2016).

Ungdomar med oskuldskrav var mer utsatta för våld av föräldrar och andra vuxna i jämförelse med övriga ungdomar. Flickor med oskuldskrav var den mest utsatta gruppen. De var utsatta för mer allvarligt och systematiskt fysiskt våld än pojkar och övriga flickor. Flickor med oskuldskrav hade i högre grad krav på en eventuell partner och relation än övriga, inklusive pojkar med oskuldskrav. Konsekvenser om familjen eller släkten inte skulle acceptera en kärleksrelation, såsom att bli hotad eller skadad, utkastad, utfrys, var också vanligast för flickor med oskuldskrav.

I denna studie var det drygt två procent av ungdomarna som uppgav att de inte själva får välja framtida partner, vilket stämmer överens med resultat från vår tidigare nationella kartläggning om våld som genomfördes 2016 (Jernbro & Landberg, 2018), men är lägre än i andra studier (Ghadimi & Gunnarsson, 2019; Schlytter m.fl., 2009). Flickor som inte själva får välja framtida partner mätte psykiskt sämre än övriga flickor. De hade i högre grad ätstörningar och depression samt hade även i högre grad självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök. Att leva med oskuldskrav hade dock inget samband med ätstörningar, depression, självskadebeteende eller suicidtankar/suicidförsök. Detta var förvånande på grund av den begränsning som det medför i ungdomens liv. En anledning kan vara att ungdomar med oskuldskrav inte var lika utsatta för våld av jämnåriga, såsom mobbning och sexuella övergrepp.

Attityder till fysiskt uppföstringsvåld skiljde sig mellan ungdomar med oskuldskrav i jämförelse med övriga. Mer än var femte ungdom med oskuldskrav accepterade våld i uppföstringssyfte, vilket var dubbelt så vanligt i jämförelse med övriga. Detta betyder att det finns en stor risk att våldet fortsätter i generationer och talar för behovet av förebyggande arbete.

Det är viktigt att arbeta förebyggande på flera nivåer och att många aktörer i samhället involveras och samverkar. Förebyggande arbete behöver först och främst integreras i befintliga strukturer. Jämställdheten behöver ytterligare stärkas i alla grupper i samhället och det behövs kunskapshöjande insatser inom området. Det finns behov av föräldraskapsstöd riktat till familjer i en hederskontext. Upptäckt av hedersrelaterat våld och förtryck behöver förbättras och det finns behov av ett starkare skydd och stöd till utsatta personer samt en effektiv brottsbekämpning. Det behövs ytterligare insatser riktat mot pojkar och unga män. Jämställdhetsmyndigheten (2021) som publicerat en kunskapssammanställning av insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck och som har pojkar och unga män i målgruppen fann endast fem utvärderingsstudier som gällde fyra olika promotiva eller preventiva insatser. Majoriteten av insatserna byggde på information och diskussioner om mänskliga rättigheter och jämställdhet. Ingen av insatserna hade effektutvärderats vilket talar för ett stort behov av fortsatt forskning om förebyggande insatser. Forte (2022) har identifierat flera behovsområden, såsom forskning om samverkansmetoder och arbetssätt för polis, socialtjänst, skola och civilsamhället samt insatser för hedersvåldsutsatta som utsatts för människohandel, prostitution och sexuell exploatering. Dessutom behövs ytterligare studier om kvinnors våldsutövande och pojkar respektive mäns utsatthet i relation till hedersrelaterat våld och förtryck samt forskning om långvariga effekter för stöd-, skydds- och behandlingsprogram för såväl våldsutövare som våldsutsatta.

SLUTORD

Den här studien visar att våld i ungas parrelationer och hedersrelaterat våld och förtryck är alltför vanligt i Sverige. Flickor och icke-binära är utsatta i betydligt större utsträckning än pojkar, både vad gäller våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Studien visar att utsatthet för våld i ungas parrelationer och att inte få bestämma framtida partner har en stark koppling till psykisk ohälsa såsom depression, ätstörningar, självskadebeteende, suicidtankar och suicidförsök. Våldsutsatthet innebär förutom ett stort lidande för det enskilda barnet även stora kostnader för samhället. Det behövs kraftfulla åtgärder för att förebygga och upptäcka våldet samt skydda och stödja de som är utsatta.

Förebyggande arbete behöver:

- » Involvera barn och unga själva samt föräldrar och andra viktiga vuxna i barnens närhet.
- » Komma in tidigt (Committee on the Rights of the Child, 2011). Eftersom en betydande andel av unga utsatts för våld i egen parrelation redan som 15-åringar behöver det preventiva arbetet börja tidigt, innan unga går in i en egen relation. Det behövs tidigt och kontinuerligt föräldraskapsstöd riktat till familjer i en hederskontext.
- » Vara långsiktig och återkomma under uppväxten snarare än att begränsas till punktinsatser samt ingå i ett bredare våldspreventivt arbete (Committee on the Rights of the Child, 2011). Ett skäl till att dessa våldsformer behöver ingå i ett allmänt våldspreventivt arbete är att de olika våldsformerna överlappar så mycket.
- » Komplettera det allmänna våldspreventiva arbetet med specifika program som visat sig ha effekt mot just våld i unga parrelationer och hedersrelaterat våld och förtryck (Korkmaz & Øverlien, 2023; Brottsförebyggande rådet, 2021).
- » Involvera barn och unga vad gäller utformning av förebyggande insatser (Committee on the Rights of the Child, 2011).
- » Ta hänsyn till att samma person kan vara både offer och förövare.
- » Ta hänsyn till den stora variationen vad gäller våldets karaktär och bakgrund.

Upptäckt, stöd och rehabilitering behöver stärkas genom:

- » Att utbilda professionella som arbetar med barn för att öka förmågan att identifiera våldsutsatta barn och agera adekvat (Jernbro, Landberg & Thulin, 2023).
- » Att göra våldet talbart och ställa direkta frågor om våldsutsatthet till alla barn på de arenor där barn finns (Jernbro, Landberg & Thulin, 2023).
- » Lättillgängligt stöd som barn, ungdomar och föräldrar känner till (Jernbro, Landberg & Thulin, 2023; Thulin & Jernbro, 2023; Korkmaz & Øverlien, 2023).
- » Att aktivt erbjuda stöd när våld upptäcks eller avslöjas till myndigheter (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019).
- » En välfungerande vårdkedja med tillgång till adekvata behandlingsinsatser i hela landet, som grundas i barns rätt till bästa möjliga hälsa (Thulin & Jernbro, 2023; Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019).

REFERENSER

- Baianstovu, R. I., Strid, S., Cinthio, H., Särnstedt Gramnaes, E., & Enelo, J-M. (2019). *Heder och samhälle – Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Örebro Universitet.
- Barter, C., Stanley, N., Wood, M., Lanau, A., Aghtaie, N., Larkins, C., & Øverlien, C. (2017). Young people's online and face-to-face experiences of interpersonal violence and abuse and their subjective impact across five European countries. *Psychology of Violence*, 7(3), 375.
- Brottsförebyggande rådet. (2021). *Våld i ungas parrelationer. Rapport 2021:15*. Brottsförebyggande rådet.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women & Committee on the Rights of the Child. (2019). *Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/ general comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child (2019) on harmful practices*.
- Committee on the Rights of the Child (2011). *General comment No. 13. The right of the child to freedom from all forms of violence*. Hämtad 2023-10-01: https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/crc.c.gc.13_en.pdf
- Edler, G., Axelsson, I., Barker, G. M., Lie, S., & Naumburg, E. (2016). Serious complications in male infant circumcisions in Scandinavia indicate that this always be performed as a hospital-based procedure. *Acta Paediatrica*, 105(7), 842-850.
- Forte. (2022). *Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck - En systematisk kartläggning*. Hämtad 2023-10-27: <https://forte.se/app/uploads/2022/02/fort-0071-rapport-va-ld-i-na-ra-relationer.pdf>
- Förenta Nationerna. (2008). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Hämtad 2023-10-01: <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf>
- Ghadimi, M., & Gunnarsson, S. (2019). *UNG 018 – en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. TRIS - Tjejers Rätt i Samhället.
- Ghadimi, M., & Sayfoor, M. (2023). *UNG i Botkyrka – om hedersrelaterat våld och förtryck bland ungdomar i Botkyrka kommun*. TRIS - Tjejers Rätt i Samhället.

- Heimer, G., Andersson, T., & Lucas, S. (2014). *Väld och hälsa - en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv! – Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jernbro, C., Landberg, Å. & Thulin, J. (2023). *Väld mot barn 2022. En nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021). *Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck - Riktat till pojkar och unga män i Sverige - utvärderingsforskning och praktik*. Rapport 2021:17.
- Korkmaz, S. (2021). *Youth Intimate Partner Violence in Sweden - Prevalence and Young People's Experiences of Violence and Abuse in Romantic Relationships* (avhandling). Stockholms universitet.
- Korkmaz, S., Øverlien, C., & Lagerlöf, H. (2022). Youth intimate partner violence: Prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*, 12(4), 536-551.
- Korkmaz, S., & Øverlien, C. (2023). *Väld i ungas nära relationer & det ideella stödet. Möjligheter och begränsningar*. Stockholms universitet. Arbetsrapport/ Institutionen för socialt arbete, 2023:1.
- Lagerlöf, H., & Øverlien, C. (2022). School as a Context for Youth Intimate Partner Violence: Young Voices on Educational Sabotage. *Nordic Journal of Social Research*, 13(2), 1–15.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. (2009). *Gift mot sin vilja*. Rapport 2009:5.
- Regeringen. (2016). *En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Utdrag (kapitel 5, sid 109-155) ur Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*. Skr. 2016/17:10. Hämtat 2023-10-10: <https://www.regeringen.se/contentassets/f837b6325e0c4f59a4d17cb5049bee58/en-nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-utdrag-ur-skr.-2016-17-10.pdf>
- Rikshandboken barnhälsovård. (2023). *Ikke-medicinsk omskærelse av pojkar*. Hämtad 2023-10-27 från URL: <https://www.rikshandboken-bhv.se/pediatrik/uro-genitalt---oversikt/ikke-medicinsk-omskarelse-av-pojkar/#section-23470>

- Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å., & Rexvid, D. (2009). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Socialstyrelsen. (2007). *Frihet och ansvar - En undersökning om Gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2023). *Uppskattning av antalet kvinnor och flickor i Sverige 2021 som kan ha varit utsatta eller riskerar att utsättas för könsstympning*. Hämtad 2023-10-23: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2023-6-8599.pdf>
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2019). *Det fjärde rummet - en modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld eller övergrepp*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Svedin, C.G., Landberg, Å., & Jonsson, L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Thulin, J., & Jernbro, C. (2023). *När ett barn varit utsatt för våld: Föräldrars berättelser om våldets konsekvenser och vägen till stödinsats*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- WHO (2023): *Female Genital Mutilation – fact sheet*. Hämtad 2023-10-02: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>

BILAGA 1

METODBESKRIVNING

Studien som ligger till grund för denna rapport är en nationellt representativ elev-enkätundersökning genomförd i årskurs 9 i grundskolan som genomfördes i samarbete med Statisticon AB under våren 2022. En fördjupad metodbeskrivning finns i rapporten Våld mot barn 2022 (Jernbro, Landberg och Thulin, 2023).

Urval, svarsfrekvens och bortfall

Undersökningen genomfördes som en klassrumsenkät med en önskan att nå minst 6 000 elever. Urvalsdesignen var ett tvåstegs klusterurval där skola utgjorde den primära urvalsenheten och klass den sekundära. En urvalsram med 1 560 kommunala och fristående grundskolor inkluderande 117 164 elever skapades. Endast skolor som hade åtta eller fler elever i årskurs nio ingick i urvalsramen. Skolorna stratifierades till sex strata baserat på elevantalet för årskurs 9. Detta för att skolor av olika storlek skulle ingå i urvalet. Av de 630 slumpmässigt utvalda skolorna valde 149 skolor att delta, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 24 procent. Det vanligaste skälet till bortfall var att skolan meddelade att de inte hade möjlighet att delta (57 % av bortfallet). Oftast uppgavs skälet vara tidsbrist eller risk för smittspridning under pandemin, men i vissa fall tackade skolor nej utan att ange något specifikt skäl. Ett annat vanligt skäl till bortfall (35 %) var att Statisticon inte fick kontakt med skolan trots utskick av brev samt minst fem kontaktförsök på telefon. Några skolor (8 % av bortfallet) tackade först ja men hoppade sedan av. Ett vanligt skäl till avhopp var tidsbrist, men några skolor angav inte något specifikt skäl utan meddelade bara att det inte längre passade.

Totalt inkom 6 342 enkätsvar, men många elever som svarade slutförde inte enkäten. Ett inklusions-kriterium var att en elev skulle ha besvarat minst en av enkätfrågorna om våldsutsatthet. Totalt 483 enkätsvar exkluderades då de inte uppfyllde detta minimikrav. Vidare bedömdes 39 enkäter som oseriöst ifyllda. Totalt 522 enkätsvar exkluderades av minst ett av skälen ovan. Till sist återstod 5 820 svar. Svarsfrekvensen för elever blev därmed 74 procent vilket är i linje med den svarsfrekvens som normalt uppnås i elevenkäter som genomförs i skolan.

Genomförandet av datainsamlingen

Webbenkäten besvarades i klassrummet under lektionstid. Konsulter från Academic Work, som skötte datainsamlingsarbetet, instruerade eleverna och övervakade datainsamlingen på plats. Konsulten delade ut informationsbrev till eleverna som de fick läsa igenom innan enkäten besvarades. Informationsbrevet innehöll information om syftet med studien, enkätens innehåll, att deltagandet var frivilligt och helt anonymt samt information om organisationer och andra kontakter som eleverna kunde vända sig till om de var utsatta för våld. Informationen gavs också muntligen av konsulterna på plats.

Konsulten gav eleverna en länk till enkäten som var samma för hela skolan. Länken ledde direkt till enkäten utan lösenord, vilket bidrog till att proceduren med inloggning till enkäten var både

enkel och anonym. Eleverna besvarade i första hand enkäten på dator, men det var också möjligt att använda surfplatta eller mobiltelefon om tillgång till dator inte fanns. Enkäten tog ungefär 45 minuter att besvara.

Enkätfrågor

Majoriteteten av frågorna i webbenkäten har använts vid tidigare nationella elev-studierna.

Bakgrundsfrågorna som rörde födelseland, ekonomi och boendesituation har använts i de tidigare elevstudierna. Frågorna för att mäta fysiskt och psykiskt våld utövat av vuxna var desamma som användes i den senaste studien 2016. Dessa frågor var baserade på det validerade instrumentet Conflict-Tactics Scales, parent-child version (Strauss, 1998). Frågor om upplevt våld mellan vuxna i familjen, det vill säga att en förälder utövar psykiskt och/eller fysiskt våld mot en annan förälder, kom från NCK-studien *Våld och hälsa* (Heimer m fl., 2014) och användes i den tidigare studien 2016. Frågorna som mätte fysisk och emotionell försummelse kom från det validerade instrumentet Childhood Trauma Questionnaire (Bernstein & Fink, 1998) och ingick också i den så kallade ACE-studien (Dong m fl., 2004). Frågebatteriet om sexuella övergrepp användes i studien 2016. Det var baserat på frågor från tidigare nationella och internationella studier (Marshall, Faaborg-Andersen, Tilton-Weaver & Stattin, 2013; Mohler-Kuo m fl., 2014; Priebe, 2009). Frågor om hedersrelaterat våld och förtryck kom från Socialstyrelsen (2007) och från TRIS-studien *Ung 018* (Ghadimi & Gunnarsson, 2019). I samråd med experter från Länsstyrelsen Östergötland (nationella kompetensteamet) och Jämställdhetsmyndigheten reviderades och utökades frågorna om hedersrelaterat våld och förtryck. Frågorna om mobbning har använts i de tidigare elevstudierna om våld mot barn. I denna studie ingick för första gången ett frågebatteri om våld i nära relationer inkluderande psykiskt, digitalt och fysiskt våld som ursprungligen kommer från den europeiska studien *STIR: Safeguarding Teenagers' Intimate Relationships* (Barter m fl., 2017), men som har översatts till svenska och använts i tidigare svenska studier (Korkmaz, Överlien & Lagerlöf, 2022). Frågorna om självskadebeteende och suicidförsök hämtades från studien *Våld och hälsa* (Heimer m fl., 2014).

Statistiska analyser

Datamaterialet som ligger till grund för resultaten i rapporten har bearbetats i SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). I rapporten presenteras främst beskrivande statistik, såsom prevalenser och sambandsanalyser (Chi-2 test). Vid samtliga analyser sattes gränsen för statistisk signifikans till $p < 0.05$.

För att ta reda på vilka faktorer som har starkast samband med våld i nära relationer har vi genomfört en multivariat logistisk regressionsanalys. En logistisk regression är en sambandsanalys som försöker beskriva hur ett utfallsmått (en beroende variabel), i detta fall våld i den ungas parrelation, kan förklaras av en eller flera oberoende variabler. De oberoende variablerna i detta fall är olika faktorer som har med ungdomens bakgrund och uppväxtvillkor att göra. Resultatet från regressionen presenteras som oddskvoter med konfidensintervall (tabell 1).

TABELL 1. Utsatthet för våld i parrelationen uppdelat på kön, ekonomi, födelseland, och boendesituation, funktionsnedsättning, problematik hos vuxen i familjen, och utsatthet för våld av vuxen. Andel (%).

	Utsatthet för våld i parrelation ¹ (%)	Justerad oddskvot (OR) (konfidens -intervall)	Signifikans -nivå
Kön			
Pojke (referens)	12	1,48 (1,27-1,74)	p<0,001
Flicka	19		
Icke-binär	22		
Familjeekonomi			
God ekonomi (referens)	15	1,24 (0,71-2,19)	Inte signifikant
Sämre ekonomi	27		
Födelseland			
Född i Sverige/Norden	16	1,36 (1,02-1,83)	<0,05
Född utanför Norden (referens)	13		
Boendesituation			
Bor med båda föräldrarna; växelvis eller att föräldrar bor tillsammans (referens)	14	0,94 (0,75-1,18)	Inte signifikant
Bor med en förälder mestadels	22		
Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning hos ungdomen			
Nej (referens)	13	1,80 (1,46-2,22)	p<0,001
Ja	29		
Problematik hos vuxen i familjen (missbruk, psykisk sjukdom, suicid eller kriminalitet)			
Nej	12	2,09 (1,67-2,62)	p<0,001
Ja	33		
Utsatt för våld av en förälder			
Nej	11	2,42 (2,0-2,93)	p<0,001
Ja	28		

1. I denna analys har samtliga elever inkluderats (inte enbart elever som haft en relation), därav annan procentsats

Oddskvot ger en uppfattning om hur starkt sambandet är mellan olika riskfaktorer och våld i nära relationer. Är oddskvoten högre eller lägre än 1 finns ett möjligt samband, men för att se om det är ett statistiskt samband behöver konfidensintervallet räknas ut. Konfidensintervall är det intervall där det sanna värdet ligger med en viss sannolikhet, till exempel 95 procent. Om konfidensintervallet inte innefattar 1, utan värdena ligger under eller över så finns ett signifikant samband.

Tillförlitlighet

I denna studie är mätfel och bortfall de största osäkerhetskällorna som kan påverka resultaten. Det finns en potentiell risk för att erfarenheter av våld inte rapporteras korrekt, vilket kan bero på starka känslor som kan uppstå under enkätsvarande och även på grund av lojalitet gentemot föräldrar. Dessutom kan elever missuppfatta vissa frågor eller ha svårt att minnas traumatiska händelser från tidig barndom. För att minimera risken för mätfel användes redan validerade mätinstrument i så hög grad som möjligt. Enkäten genomgick tester med ungdomar för att säkerställa dess innehållsvaliditet. Genom möten med en referensgrupp bestående av forskare med omfattande erfarenhet av stora studier om våldsutsatthet i Sverige samt experter från myndigheter reviderades även elevenkäten. Den slutgiltiga enkätversionen granskades och kommenterades av två ungdomar.

Bortfallet på skolnivå var relativt stort, men eftersom reservurval genomfördes inom samma stratum är sannolikheten för påverkan på representativiteten inte särskilt hög. Bortfallet på elevnivå var dock lågt och motsvarade i stort sett frånvaron under en vanlig skoldag, exempelvis frånvaro på grund av sjukdom eller sen ankomst. Eftersom det betonades tydligt att deltagandet var frivilligt när enkäten distribuerades, kan vissa elever ha valt att inte delta i enkätundersökningen trots att de var närvarande i klassrummet.

Etiska överväganden

Vid deltagande i forskning måste en balans mellan potentiella risker och kunskapsfördelar beaktas. I den aktuella studien stod vi inför risken att ämnet våld kunde väcka minnen och känslor hos de som varit eller är utsatta. Å andra sidan var det nödvändigt att inkludera barns egna berättelser för att fullt ut förstå problematiken och för att öka kunskapen, vilket i sin tur skulle möjliggöra utvecklingen av adekvata insatser för barn i utsatta situationer. Genom barns och ungdomars egen rapportering kunde pålitlig information om förekomsten av våldsutsatthet bland barn erhållas. Dessutom skulle ämnet uppmärksammas och potentiellt bidra till att bryta det tabu att prata om våld.

Under datainsamlingen på skolorna närvarade konsulter från Academic Work, samtidigt som skolans elevhälsa var extra beredd. Eleverna fick både skriftlig och muntlig information om studiens syfte och de villkor som gällde för deltagande innan datainsamlingen påbörjades. Anonymitet, frivilligt deltagande och restriktionsåtgärder för att förhindra obehörig tillgång till data framhölls tydligt både i den skriftliga och muntliga informationen. Studien genomfördes under vårterminen för årskurs 9, då samtliga elever var minst 15 år gamla. Detta innebar att eleverna själva bestämde över sitt deltagande och att samtycke från föräldrar inte krävdes. Lärare var inte närvarande i klassrummet när enkäterna besvarades. I enkäternas avslutande del gavs information om vart elever kunde vända sig för stöd eller för att anmäla våld de hade utsatts för.

Studien prövades och godkändes av etikprövningsmyndigheten i Stockholm (Dnr 2020-05312).

Referenser Bilaga 1

- Barter, C., Stanley, N., Wood, M., Lanau, A., Aghtaie, N., Larkins, C., & Øverlien, C. (2017). Young people's online and face-to-face experiences of interpersonal violence and abuse and their subjective impact across five European countries. *Psychology of Violence*, 7(3), 375.
- Bernstein, DP., & Fink L. (1998). *Childhood Trauma Questionnaire. A retrospective self-report Manual*. San Antonio, TX: The Psychological Corporation, Harcourt Brace & Company.
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williamson, D. F., Thompson, T. J., & Giles, W. H. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child abuse & neglect*, 28(7), 771-784.
- Ghadimi, M & Gunnarsson, S. (2019). *UNG 018 – en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. TRIS - tjejers rätt i samhället.
- Heimer, G., Andersson, T., & Lucas, S. (2014). *Våld och hälsa - en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Korkmaz, S., Øverlien, C., & Lagerlöf, H. (2022). Youth intimate partner violence: Prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*, 12(4), 536-551.
- Marshall, S. K., Faaborg-Andersen, P., Tilton-Weaver, L. C., & Stattin, H. (2013). Peer sexual harassment and deliberate self-injury: Longitudinal cross-lag investigations in Canada and Sweden. *Journal of Adolescent Health*, 53(6), 717-722.
- Mohler-Kuo, M., Landolt, M. A., Maier, T., Meidert, U., Schönbucher, V., & Schnyder, U. (2014). Child sexual abuse revisited: A population-based cross-sectional study among Swiss adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 54(3), 304-311. e301.
- Priebe, G. (2009). *Adolescents' Experiences of sexual abuse-Prevalence, abuse characteristics, disclosure, health and ethical aspects*. Lunds University, Faculty of Medicine.
- Socialstyrelsen. (2007). *Frihet och ansvar - En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv*. Socialstyrelsen.
- Strauss, M. A. (1998). *Corporal Punishment of Children and Adult depression and Suicidal Ideation*. Cambridge University Press.

Våld i ungas nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Förekomst, riskfaktorer och hälsokonsekvenser

Denna rapport är ett samarbete mellan Jämställdhetsmyndigheten och Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Rapporten bygger på data från den senaste nationella kartläggningen av våld mot barn som genomfördes av Stiftelsen Allmänna Barnhuset på uppdrag av regeringen under våren 2022. I studien deltog 5 820 elever i årskurs nio. De har i en anonym enkät svarat på frågor om utsatthet för olika former av våld begått av jämnåriga och vuxna. Den här rapporten bygger på fördjupade analyser av svaren på frågorna om våld i egna parrelationer och hedersrelaterat förtryck.

Resultatet visar att våld i ungas parrelationer och hedersrelaterat våld och förtryck är alltför vanligt i Sverige. Nästan var tredje ungdom som haft en relation hade varit utsatt för våld i egna parrelationer och våldet överlappade med andra former av våld. Flickor och icke-binära var utsatta i betydligt större utsträckning än pojkar. Ungefär var femte ungdom i studien upplevde oskuldskrav och detta var vanligast bland flickor med utrikesfödda föräldrar. Ungdomar med oskuldskrav var mer utsatta för våld av föräldrar och andra vuxna än övriga ungdomar. Flickor med oskuldskrav var den mest utsatta gruppen då de var utsatta för mer allvarligt och systematiskt fysiskt våld än pojkar och övriga flickor.

Vi hoppas att med den här rapporten kunna bidra med kunskap som möjliggör ett effektivt förebyggande arbete. Våld i ungas parrelationer och hedersrelaterat våld och förtryck medför ett lidande för de som drabbas samt stora kostnader för samhället. Våldet går att förebygga, men det behövs mer effektiva åtgärder inklusive ett starkare skydd och stöd till de som är utsatta.

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

JÄMSTÄLLDHETS
MYNDIGHETEN